

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS IR ANTROPOLOGIJOS KATEDRA

IEVA PETKEVIČIŪTĖ
Sociokultūrinės antropologijos studijų programos
IV kurso studentė

IMIGRANTŲ IŠ TREČIŲJŲ ŠALIŲ INTEGRACIJA LIETUVOJE

Bakalauro darbas

Darbo vadovė:
lekt. dr. D. Vandzinskaitė

Šiauliai, 2012

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
IVADAS.....	5
1. MIGRACIJA IR INTEGRACIJA.....	8
1.1. Migracijos samprata ir tipai.....	8
1.2. Migracijos teorijos ir veiksniai	9
1.3. Integracijos samprata ir tipai	11
1.4. Individualūs ir grupiniai integravimosi faktoriai	13
1.5. Integravimosi strategijos	15
1.6. Imigrantų iš trečiųjų šalių integravimo strategijos.....	16
1. TYRIMO METODOLOGIJA	19
2. IMIGRANTŲ IŠ TREČIŲJŲ ŠALIŲ IMIGRACIJA IR INTEGRACIJA	22
2.1. Lietuvos imigracijos ir integracijos politika	22
2.2. Projektas „Trečiųjų šalių piliečių integravimas ir verslo ugdymas Šiaurės Lietuvoje“	26
3.4. Šiaulių apskrities armėnų bendruomenės narių imigracijos ir integracijos patirtys Lietuvoje.....	31
IŠVADOS	36
LITERATŪROS SĄRAŠAS:.....	39
ŠALTINIAI:	45

SANTRAUKA

Lietuvoje gyvenančių imigrantų iš trečiųjų šalių integracija – viena aktualiausių šiandieninės visuomenės problemų. Imigrantų integracija yra labai svarbi socialinės gerovės užtikrinimui ir ekonominei šalies plėtrai. Kad imigrantai jaustųsi visaverčiais šalies gyventojais, būtina užtikrinti jiems tinkamas visaverčio dalyvavimo mūsų visuomenėje priemonės. Dėl šios priežasties reikia numatyti praktiškai pritaikomas integravimo strategijas. Integracija yra dvikryptis procesas, priklausantis ir nuo pačių imigrantų iš trečiųjų šalių, ir nuo priimančios visuomenės. Integracijos sąvoka apima tiek integravimą, tiek integravimąsi. Todėl numatytas *tyrimo tikslas* yra išanalizuoti imigrantų iš trečiųjų šalių integracijos procesą Lietuvoje. Atitinkamai *tikslinė grupė* yra imigrantai iš trečiųjų šalių. *Tyrimą sudaro dvi dalys*: 1) dokumentų analize ir stebėjimu dalyvaujant tirta, kokie yra taikomi integravimo principai Lietuvoje ir ar jie yra naudingi imigrantams iš trečiųjų šalių; 2) interviu metodas taikytas aiškinantis, kokias integravimosi šalyje strategijas pasirenka patys imigrantai iš trečiųjų šalių ir koks jų poreikis vykdomoms inovacijoms.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje nėra atsakingos įstaigos už imigrantų iš trečiųjų šalių integraciją. Lietuvos migracijos ir integracijos politinėje sistemoje prioritetinga vieta skiriama imigrantų iš trečiųjų šalių ekonominei integracijai. Remiant Europos fondui (EIF), skirtam trečiųjų šalių piliečių integracijai, Lietuvoje numatyta kurti palankią aplinką imigrantams iš trečiųjų šalių pritapti naujoje aplinkoje. Projektai siekiama įkurti informavimo ir konsultavimo centrus, kuriuose turėtų būti organizuojami supažindinimo su Lietuvos visuomene kursai, vykdomi tarpkultūriniai, verslumo ugdymo mokymai. Tačiau projekto „Trečiųjų šalių piliečių integravimas ir verslo ugdymas Šiaurės Lietuvoje“ analizė atskleidė, kad yra abejotinas trečiųjų šalių piliečių poreikis šiai inovacijai. Iš interviu matyti, kad pateikėjai palaipsniui patys savanoriškai integruojasi naujoje šalyje. Jie savarankiškai sėkmingai integravosi ekonomine, struktūrine bei sociokultūrine prasme.

Raktiniai žodžiai: migracija, imigracija, imigrantai iš trečiųjų šalių, integracija

SUMMARY

Immigrants' from third countries integration – one of today's pressing social problems in Lithuania. Immigrants' integration is very important to ensure the welfare and economic development of the country. There must be ensure suitable for the full participation of our societies means, that immigrants from third countries full part in the general population feel. For this reason, provision should be made practicable for the integration of strategies. Integration is a two-way process that depends and on the immigrants' from third countries, and on the host society. Integration concept includes applicable ways to integrate immigrants, and how they integrate themselves. Therefore, the *objective of the study* is to analyze the integration of immigrants' from third countries in Lithuania. Accordingly, the *target group* of research are immigrants from third countries. *The study consists of two parts*: 1) document analysis and participant observation methods applied to investigate what are the principles of immigrants' from third countries integration in Lithuania and if they are useful to target groups' participants, 2) the interview method applied to an exploration of what integration strategies choose immigrants from third countries and their needs of ongoing innovations.

Based on survey data, it can be stated that there is no responsible institution of integration of immigrants from third countries in Lithuania. Migration and integration political system of Lithuania focused on economic integration of immigrants' from third countries. Supporting the European Fund for the integration of third-country nationals there is aiming to create a favorable environment for immigrants from third countries to adapt to new environments in Lithuania. The projects aims to establish information and counseling centers, which should be organized by the Lithuanian public awareness courses, intercultural training for entrepreneurship education. However, the project "Integration of third country nationals and business education in Northern Lithuania, revealed that there is a questionable need of third-country nationals for this innovation. Interviews revealed that the presenters voluntarily are integrating in new country. They have successfully integrated themselves economic, structural, and sociocultural ways.

Keywords: migration, immigration, immigrants from third countries, integration

IVADAS

Pastaruoju metu Lietuvoje vis daugiau dėmesio skiriama imigrantams ir imigracijos politikai, kurios tikslas sėkmingas ir abiem pusėms naudingas integracijos procesas. Anksčiau daugiau dėmesio buvo sutelkta kalbant apie šalies emigrantus, ieškoma būdų juos išlaikyti Lietuvoje taip sumažinant statistinius skaičius. Tačiau išaugusi ir nebesuvaldoma emigracija tapo antraeiliu dalyku, kadangi paskutiniu metu susirūpinta tendencingai kylančiu imigrantų skaičiumi, ypač išryškėjusiu trečiųjų šalių piliečių susidomėjimu mūsų šalimi. Šis fenomenas paskatino atsakingus asmenis trečiųjų šalių piliečių integravimą į Lietuvos visuomenę paversti vienu iš svarbiausių veiksmingos ir kryptingos Lietuvos imigracijos politikos pagrindų. 2007 metais buvo įsteigtas Europos Sąjungos fondas (EIF) trečiųjų šalių piliečių integracijai. Fondo pagrindinis tikslas yra palengvinti trečiųjų šalių piliečių integracijos procesą Europos valstybių visuomenėje.¹

Aktualumas. Trečiųjų šalių piliečiai, atvykę į Lietuvą ilgesniam laikotarpiui ar įgiję teisę nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje susiduria su įvairiomis problemomis. Pirmiausia sunkumų kelia kalbos barjeras bei tautų kultūros skirtumai. Užsieniečiai susiduria ir su informacijos apie Lietuvos teisinę sistemą, socialinę bei verslo aplinką stygiu. Atsižvelgiant į tam tikrą Lietuvos visuomenės uždaramą, konservatyvumą, stengiamasi įtvirtinti imigraciją kaip daugiau galimybių nei pavojų keliantį reiškinį, įgyvendinti tolerancijos ir daugiakultūriškumo ugdymo priemonės Lietuvos visuomenėje. Atliktas tyrimas aktualus analizuojant, kokios integravimo strategijos yra taikomos imigrantams iš trečiųjų šalių bei kaip Lietuvoje integruojasi patys imigrantai. Atliktu tyrimu siekiama sudaryti kompleksinį vaizdą apie imigrantų iš trečiųjų šalių integracijos procesą Lietuvoje.

Ištirtumas. Lietuvoje domėtasi trečiųjų šalių piliečių integraciniu procesu. Šios tematikos kiekybinius tyrimus atliko Socialinių tyrimų institutas ir Etninių tyrimų centras (2009), Socialinių inovacijų institutas (2009). Karolis Žibas ir Vija Platačiūtė (2009) analizavo trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidas, Irminda Matonytė ir Ana Klementjevienė (2011) atliko analizę „Ne Europos Sąjungos šalių mokslininkų integracija Lietuvos universitetuose“. Marina Popova (2011) parašė magistro darbą apie Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių socialinės integracijos problemą socialinio darbo kontekste.

Tauragės verslo informacinio centro (2009) užsakymu atliktas tyrimas „Trečiųjų šalių piliečių integracijos į verslą poreikių ir galimybių dermė“. 2009 metais ne ES šalių piliečių integracijos proceso kokybės vertinimo tyrimas buvo atliktas „Kompleksinis Integracinis –

¹Prieiga per internetą: <http://esf.socmin.lt/index.php?588340329>

Gyvenimo Kokybę Gerinantis – Pilotinis trečiųjų šalių piliečių Vertinimas (KinGKGpv)“ projekto metu. 2009 metais Tarptautinės Migracijos Organizacijos Vilniaus biuras parengė „Trečiųjų šalių piliečių integracijos vadovą“, skirtą valstybinių įstaigų darbuotojams, susiduriantiems su trečiųjų šalių piliečiais. Nacionalinė regionų plėtros agentūra 2010 metais inicijavo *Delfi* grupę tema „Trečiųjų šalių piliečių integracija Lietuvoje“.

Projekto „Trečiųjų šalių piliečių integracijos į darbo rinką tyrimas, gerinant žinias ir informacijos kaupimą apie jų poreikių įvertinimą“ (2008) metu atlikta „Trečiųjų šalių piliečių padėties darbo rinkoje analizė“. Šiaulių verslo inkubatorius (2009) inicijavo tyrimą „Ne ES šalių aukštos kvalifikacijos specialistų įsidarbinimo galimybės Lietuvoje“. Tais pačiais metais Šiaulių verslo inkubatoriaus užsakymu atlikta analizė teisinio ne ES šalių piliečių darbo ir gyvenimo Lietuvoje reglamentavimo tema.

Užsienyje daugiausia analizės pobūdžio straipsnių galima rasti akademiniuose žurnaluose. Analizuojama daugiausia teisinė trečiųjų šalių piliečių darbo ir gyvenimo ES valstybėse tvarka. G. P. Freeman, N. Ogelman (1998), R. Hansen (1998), S. Carrera, A. Wiesbrock (2010) analizavo pilietybės suteikimo klausimą trečiųjų šalių piliečiams, dvigubos pilietybės galimybę, savo tautinės pilietybės išsaugojimo svarbumą. Tamperės programą, deklaravusią laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimą Europos Sąjungoje, ir ją pakeitusią Hagos programą, siekiančią bendros ES imigracijos ir prieglobsčio politikos. Amsterdamo sutartį, kurioje buvo numatyta spręsti bendros užsienio politikos klausimus ir ginti žmogaus teises analizavo G. Brinkmann (2002), T. Kostakopoulou (2002), E. Brouwer (2005), H. Urth (2005). E. Canetta (2007), S. Morano-Foadi, S. Andreadakis (2011) analizėse pagrindinis dėmesys skiriamas Europos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus teisių aktams sprendžiant klausimus dėl nelegaliai esančių ES valstybėse trečiųjų šalių. Trečiųjų šalių piliečiams keliamus integracinius reikalavimus analizavo M. Jesse (2011). S. Iglesias Sanchez (2009) analizavo trečiųjų šalių piliečių mobilumo ES šalyse teisę.

Tyrime remiamasi globalizacijos studijų antropologijos, kuriai atstovauja Jonathan Friedman, teorine perspektyva. Šiuo atveju globalizacija – tai procesas, apimantis socialinius darinius, t.y. visuomenės bei valstybės veiklos sritis, jų aplinką. Tyrimo pamatinis pagrindas yra globalizacijos kaip beprecedenčio reiškinio augimas. Tuo tarpu nuo to neatsiejama migracija ir integracija yra tyrimo tikslas.

Pirmoje – teorinėje – darbo dalyje (1), atlikus mokslinės literatūros analizę bei sintezę, pateikiami migracijos ir kitataučių integracijos procesų pagrindiniai aspektai. Taip pat išskiriamos ir paaiškinamos pagrindinės darbe vartojamos sąvokos. Reikia pridurti, kad darbo analizės tikslinė grupė yra *imigrantai iš trečiųjų šalių* (ES vartojamas terminas *trečiųjų šalių*

piliečiai t.y. ne ES ar EFTA valstybių narių piliečiai). Šis apibrėžimas apima siauresnį asmenų spektrą nei sąvokos *kitatautis* ar *imigrantas*, tačiau pastarosios sąvokos darbe bus vartojamos paraleliai. **Antroje – metodologinėje dalyje (2)** – pristatomi tyrimui pasirinkti metodai bei jų pritaikomumas ir reikalingumas atliekant tyrimą. **Trečioje dalyje (3)** pasitelkus dokumentų analizės metodą pateikiami duomenys apie Lietuvos Respublikos imigracijos ir integracijos politiką ir numatytus imigrantų integravimo principus šalyje. Toliau pasitelkus kokybinę turinio analizę pateikiama Šiaulių verslo inkubatoriaus vykdyto projekto „Trečiųjų šalių piliečių integravimas ir verslo ugdymas Šiaurės Lietuvoje“ analizė siekiant atskleisti, kuo imigrantams iš trečiųjų šalių gali būti naudingi ar nenaudingi tokio pobūdžio projektai bei koks yra tikslinės grupės poreikis atitinkamoms inovacijoms. Čia remiamasi taikomosios antropologijos principais, pateiktais Alexander M. Ervin knygoje „Taikomoji antropologija: šiuolaikinės praktikos įrankiai ir perspektyvos“ (*Applied Anthropology: Tools and Perspectives for Contemporary Practice*, 2005). Toliau siekiant išsiaiškinti ar numatyti integravimo principai ir vykdomos inovacijos pilnai pasiteisina, analizuojamos ir lyginamos tarpusavyje Šiaulių apskrities armėnų bendruomenės narių patirtys imigracijos ir integracijos tema.

Objektas: imigrantų iš trečiųjų šalių integracija Lietuvoje.

Tikslas: išanalizuoti imigrantų iš trečiųjų šalių integracijos procesą Lietuvoje.

Uždaviniai:

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę ir sintezę, pateikti migracijos ir kitataučių integracijos procesų pagrindinius aspektus;
2. Išanalizuoti imigrantų iš trečiųjų šalių integravimo strategijas Lietuvoje taikant dokumentų analizės metodą;
3. Taikant kokybinę turinio analizę išanalizuoti imigrantų iš trečiųjų šalių integravimo veiklas, remiantis projektu „Trečiųjų šalių piliečių integravimas ir verslo ugdymas Šiaurės Lietuvoje“;
4. Išsiaiškinti imigrantų iš trečiųjų šalių imigracijos ir integravimosi Lietuvoje patirtis taikant giluminį pusiau struktūruotą interviu.

Metodai: mokslinės literatūros analizė ir sintezė, dokumentų analizė, stebėjimas dalyvaujant, etnografinis dienoraštis, kokybinė turinio analizė, giluminis pusiau struktūruotas interviu, lyginamoji duomenų analizė.

1. MIGRACIJA IR INTEGRACIJA

1.1. Migracijos samprata ir tipai

Migracijos sąvoka bendriausia prasme nusako žmonių mobilumą, kurį nulemia daugybė veiksnių (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006). Sukonkretinant galima pridurti, kad migracija yra gyventojų kėlimasis iš vienos vietovės į kitą visam ar kai kuriam laikui kertant administracines ribas. Atsižvelgiant į migracijos kryptį tam tikros šalies atžvilgiu, skiriamos emigracija, kuomet išvykstama iš savo šalies, ir imigracija, kai atvykstama į kažkurią šalį (Valavičienė ir kt., 2009: 13). Migruojantiems tokia mobilumo teisė yra puiki galimybė pagerinti savo gyvenimo sąlygas pakeičiant gyvenamąją bei darbo vietą, valstybėms imigrantai pasitarnauja ekonomine prasme, nes jie tampa nauju darbo jėgos šaltiniu. Tuo tarpu emigracija sprendžia ir kuria įvairias demografines, ekonomines bei socialines problemas (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006).

Gyventojų migracija yra skirstoma į įvairius tipus pagal atitinkamus aspektus (Castles, 2000; Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007: 15; Fadejeva, 2010). Atsižvelgiant į persikėlimo trukmę migracija gali būti trumpalaikė, laikina, ilgalaikė, pastovi; turstinė, sezoninė ir kt. Ji taip pat skirstoma pagal legalumą – legali ir nelegali arba oficiali ir nedekleruota. Persikėlimo kryptis, vieta taip pat nusako, koks yra migracijos tipas. Pagal šiuos požymius migracija gali būti vidinė, išorinė; lokali, tarptautinė. Pagal atvykimo ir išvykimo požymį skiriamos imigracija ir emigracija. Pagal migracijos motyvą ir pobūdį skirstoma darbo, mokymosi, šeiminė. Pagal apsisprendimo migruoti savarankiškumą skiriamos savanoriška, priverstinė, deportacinė. Atsižvelgiant į ekonomines migracijos priežastis, migracija gali būti ekonominė, darbo, komercinė ir pan. Pagal politines migravimo priežastis – repatriacinė, pabėgėlių srautai, kolonizacinė/dekolonizacinė migracija. Lietuvoje migracijos diskurse skiriami analogiški migracijos tipai. Individualus migracijos atvejis gali būti priskiriamas keliems tipams, pvz. trumpalaikė nelegali darbo migracija. Lietuvoje itin aktualios yra dvi tarptautinei migracijai priskiriamos pagal atvykimo ir išvykimo požymį skirstomos migracijos rūšys – atitinkamai imigracija ir emigracija (Fadejeva, 2010).

Šiuolaikinėje dinamiškoje visuomenėje itin populiari tarptautinė migracija, kuomet migruojama globaliu lygmeniu (Fadejeva, 2010). Čia reiktų išskirti sąvokas „migrantas“, „emigrantas“ ir „imigrantas“. Bendriausia prasme „migrantas“ yra pagrindinis migracijos proceso dalyvis. Sąvoka „migrantai“ apima emigrantus, imigrantus, transmigrantus. Teigiama, kad sąvoka „imigrantas“ verčia apmąstyti senų gyvenimo modelių praradimą ir skausmingą naujos kultūros bei

kalbos mokymąsi (Basch, et al. 2005). Tas pats apibrėžimas galimas taikyti ir kalbant apie „emigranto“ sąvoką. „Transmigranto“ sąvoka traktuotina kaip žmonių identifikavimasis, ryšių kūrimas iš karto keliose valstybėse (Coutin, 2003).

Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe analizuojama Lietuvos imigracijos padėtis ir sistema, verta atkreipti dėmesį į imigranto ir imigracijos sąvokas. Pagal Jungtinių Tautų nuostatus² imigrantais traktuojami asmenys, atvykę kitais nei artimųjų lankymo, turizmo ar gydymosi tikslais ilgesniam nei trijų mėnesių laiko tarpui arba nuolat gyvenantys valstybėje, į kurią atvyko. Imigrantais nelaikomi asmenys, kurie prašo prieglobsčio šalyje, kitaip vadinami pabėgėliai. Šiuo metu Europos Sąjungos (ES) mastu skiriamos dvi imigracijos rūšys: **imigracija iš vienos ES valstybės narės į kitą ir imigracija iš trečiųjų šalių**. Pagal šį skirstymą **ES migrantais yra tik laikomi tik trečiųjų šalių piliečiai**, ne ES valstybių narių piliečiai. Taip pat trečiųjų šalių piliečiais laikomi Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių narių (angl. EFTA), t.y. Lichtenšteino, Šveicarijos, Islandijos, Norvegijos, piliečiai. Tuo tarpu ES valstybės narės pilietis, atvykęs į kitą ES valstybę, nebėra traktuojamas kaip migrantas, kadangi Maastrichto sutartyje numatyta, kad ES valstybių narių piliečiai yra ir visos ES piliečiai (Valavičienė ir kt., 2009: 17).

1.2. Migracijos teorijos ir veiksniai

Didėjant migracijos mastams, tuo pačiu didėja ir susidomėjimas šiuo procesu. Atliekami įvairūs kiekybiniai ir kokybiniai tyrimai šiam fenomenui išanalizuoti. Migracijos tyrimuose itin atkreiptinas dėmesys į migracijos veiksnius. Migracijos priežastims paaiškinti yra išskiriamos kelios pagrindinės migracijos procesą analizuojančios teorijos (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Migracijos teorijos

Migracijos teorija	Migracijos veiksniai
1. Neoklasikinės ekonomikos teorija (Brettell, Hollifield, 2000; Koven, Götzke, 2010: 5–6)	Migraciją įtakoja išstūmimo ir pritraukimo veiksniai. Imigrantams niša atsiranda tuomet, kai vietiniai gyventojai nenori dirbti žemo prestižo, nekvalifikuotų ir neretai menko atlyginimo darbų.
2. Dviejų darbo rinkų teorija (Brettell,	Valstybėje yra dvi darbo rinkos, iš kurių

² Prieiga per internetą: www.tja.lt/sveikiatvyke

Hollifield, 2000)	viena suteikia aukštas pajamas ir yra skirta išsilavinusiems vietiniams gyventojams, o kita rinka yra mažai apmokamų darbų, kurių nesiima vietiniai gyventojai ir ją užpildo imigrantai.
3. Migracijos tinklo teorija (Brettell, Hollifield, 2000; International Organization for Migration, 2003: 14)	Migracinius srautus traktuoja kaip jungiančius tarpasmeninius santykius tarp migranto ir jo šeimos narių, giminaičių, draugų, kurie liko kilmės šalyje. Į šiuos santykius įeina keitimasis informacija, finansinė pagalba, pagalba ieškant darbo svečioje šalyje. Šie tinklai itin palengvina migracijos procesą migruojantiems.
4. Migracijos sistemų teorija (Brettell, Hollifield, 2000; Douglas, Roberts, 2003: 125–126)	Migracija – kaip makro ir mikro struktūrų dviejose vietovėse sąveikos rezultatas. Makro struktūros – tai instituciniai veiksniai, mikro – migrantų įsitikinimai, patirtys ir turimi tarpasmeniniai tinklai.
5. Pasaulio sistemų teorija (Brettell, Hollifield, 2000; Douglas, Roberts, 2003: 124–125)	Migraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferinių valstybių į centrinės valstybes. Periferinėmis laikomos besivystančios, ne rinkos ekonomikai priklausančios valstybės, centrui priklauso kapitalistinės, poindustrinės šalys.

Pastarosios migracijos teorijos išskiria bendrus veiksniai, skatinančius gyventojų migraciją (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006). Išskiriami demografiniai, socialiniai, kultūriniai, politiniai, ekonominiai, psichologiniai, geografiniai, saugumo veiksniai, kuriuos atitinkamai gali įtakoti migracijos „mada“, politinė santvarka, nedarbas, represijos, klimato sąlygos ir kt. Iš tiesų apsisprendimas migruoti, kaip ir bet kuris kitas sprendimas, jų priežastys, motyvai yra individualūs. Ne visi analogiškas ar bent panašias ekonomines, socialines ar politines sąlygas turintys asmenys migruoja į kitas vietoves. Galima išskirti individualius atvejus, kaip prisitaikoma prie įvairių neigiamų pokyčių migruojant ar nekeičiant gyvenamosios vietovės.

Labiausiai sutinkama su nuomone, kad migraciją lemia veiksnys, kuriuo tikimasi, kad gyvenimas naujoje vietoje bus geresnis. Sprendimas migruoti į kitą vietovę remiasi potencialios gyvenamosios vietos pranašumų ir esamos gyvenamosios vietos trūkumų subjektyviu

vertinimu. Tuo remiamasi teigiant, kad migraciją lemia dvejopi veiksniai, t.y. išstūmimo (*push factors*) iš esamos gyvenamosios vietos ir pritraukimo (*pull factors*) į vietovę, kur ketinama migruoti (Koven, Götzke, 2010: 4–5). Išskiriami lemiami išstūmimo motyvai emigruoti: netenkinantis užmokestis, blogos gyvenimo sąlygos, siekis gyventi kartu su savo šeima. Taip pat skiriami ir pagrindiniai pritraukimo veiksniai: kultūrinis suderinamumas, aukštas ekonominis ir socialinis išsivystymo lygis, didelis užimtumo lygis ir įsidarbinimo galimybės. Įprasta, kad sprendimą migruoti vienu metu nulemia abiejų rūšių veiksniai, t.y. išstūmimo ir pritraukimo. Kai šie veiksniai yra itin stipriai pasireiškiantys, didelė tikimybė, kad gali susiformuoti migracijos srautai, kurių metu išvykstama iš vienos vietos ir nuvykstama į kitą tą pačią vietovę.

Migracija nėra vienalytis reiškinys, kadangi tas pats migracinis įvykis gali turėti ir teigiamų, ir neigiamų pasekmių. Imigracijos srautai neretai į turtingą šalį vertinami kaip pigios darbo jėgos galimybė. Tokiam imigrantui dažniausiai mokamas tik minimalus atlyginimas neatsižvelginat į jo turimas teorines ir praktines žinias. Tačiau imigracinėje šalyje gaunamas atlyginimas iš tiesų yra kelis kartus didesnis nei vidutinis atlygis jo kilmės šalyje. Todėl šis imigrantas siunčia savo šeimos nariams piniginius pervedimus į kilmės šalį ir taip pagerina šios šalies ekonominę padėtį (Valavičienė ir kt., 2009: 16).

1.3. Integracijos samprata ir tipai

Tarptautinė migracija laikoma didžiuliu iššūkiu šalių nacionalinėms politikoms, tarptautinių ryšių raidai. Migracijos buvimas įtakoja valstybės populiacijos struktūros kaitą bei šalies vidaus imigracinės politikos strategijas, kadangi į valstybę atkeliavę imigrantai neretai siekia visavertiškai integruotis ekonomine, socialine ir kultūrine prasme (Castles, 2000).

Viena pagrindinių sąvokų migraciją analizuojančiose teorijose yra **integracija**. Bendraja prasme integraciją galima apibrėžti kaip procesą, kurio metu imigrantai įsitraukia ir pilnavertiškai dalyvauja imigracinės visuomenės sferose (Urth, 2005). Individo lygmenyje integracija apibūdinama kaip tam tikras pasiektas statusas vietinėje visuomenėje tuo pačiu išlaikant savo etninį tapatumą. Tokiu būdu individas įgyja pakankamai įgūdžių dalyvauti imigracinės šalies kultūriniame ir visuomeniniame gyvenime ir palaiko savo tautinį savitumą (Kasatkina, Leončikas, 2003: 73). Plačiąja prasme integracija – tai daugialypis procesas ir pasiekiamas bendromis – imigranto ir vietinės visuomenės – jėgomis procesas. Tad terminas integracija apima tiek individualias imigrantų integravimosi strategijas, tiek imigracinės šalies numatytus integravimo

būdus (Valavičienė ir kt. 2009). Integracijos procesas skirstomas į kelis tipus, kurie yra priklausomi tiek nuo individo, tiek nuo aplinkos, į kurią integruojamasi (Rudiger, Spencer, 2003):

- **Struktūrinė integracija,**
- **Sociokultūrinė integracija,**
- **socialinė-ekonominė integracija.**

Struktūrinė integracija apima visateisį dalyvavimą socialinėse institucijose. Tuo tarpu **sociokultūrinė integracija** – tai kultūrinė adaptacija ir užmezgami socialiniai ryšiai, kuriuos kitataučiai palaiko su vietinės visuomenės nariais bei vietinės visuomenės nariai su imigrantu. Sociokultūrinė integracija apima kultūrinę adaptaciją ir imigrantų kuriamą socialinių kontaktų tinklą, kuris palaikomas su visuomene. **Socialinė-ekonominė** integracija pagrįsta lygybės nuostata darbo atžvilgiu ir lygiaverte prieiga prie įvairių paslaugų sektorių. Šis integracijos tipas labiausiai priklauso nuo imigracinės šalies numatytos imigracijos ir integracijos politikos.

Atkreipiamas dėmesys į integracijos proceso dvilypiškumą ir išskiriami du integraciją nusakantys procesai (Rudiger, Spencer, 2003). Pirmasis yra socialinė emancipacija, kuomet įtvirtinami socialiniai, ekonominiai ir politiniai pasiekimai. Antrasis – tai kultūrinė afirmacija – kilmės šalies kultūrinių praktikų laikymasis. Taip pat skiriamos socialinės integracijos dimensijos – moralinė, funkcinė ir ekspresyvinė (Peters, K., 2011: 59–60). Moralinė dimensija reiškia prisitaikymą prie socialinių bei teisinių standartų ir aktyvų pilietinį dalyvavimą, funkcinė – dalyvavimą svarbiausiose visuomenės institucijose (švietimo, ekonomikos), ekspresyvinė – individualių ir bendruomeninių tapatybių konstravimą. B. Peters (2003: 32–33) skiria keturias imigrantų integracijos dimensijas – bendruomenės organizaciją, socioekonominį modelį, atitinkantį socialinę-ekonominę integraciją, kultūrinę ir gyvenimo stilių kartu su vertybiniais modeliais. Bendruomenės organizacija apima imigrantų organizacijas, bendruomenes, kuriamus tinklus. Socioekonominį profilį, t.y. socialinę-ekonominę integraciją, sieja su išsilavinimu, pajamomis, turtu ir turimais profesiniais laimėjimais. Čia socialinė-ekonominė integracija padeda mažinti socialinę nelygybę ir atskirtį. Kultūrinė dimensija apčiuopiama per santykį su vietinėje visuomenėje vyraujančiais kultūriniais modeliais.

Pirmiausia imigrantas integruojasi instituciškai, t.y. užsiima profesine veikla, tampa įvairių grupių nariu. Tai laikytina antrinais socialiniais dariniais. Vėliau integruojamasi į pirminius kontaktus arba pirminio socialumo darinius, t.y. santuoka su vietiniu gyventoju, palaikoma draugystė, artimi ryšiai su vietiniais (Kasatkina, Leončikas, 2003: 127).

1.4. Individualūs ir grupiniai integravimosi faktoriai

Integravimosi sėkmę lemia tiek **individualūs**, tiek **grupiniai faktoriai** (Soldatova, 2002; Peters, K., 2011). Individualiais laikytini demografiniai, t.y. lytis, amžius, išsilavinimas, ir asmenybiniai imigranto ypatumai. Taip pat čia galima priskirti asmens motyvacinį nusiteikimą, lūkesčius, susijusius su migracija, gyvenimo patirtį svečioje šalyje, sugebėjimą užmegzti naujus ryšius.

Amžiaus faktorius pasireiškia tuo, kad maži vaikai daug sėkmingiau adaptuojasi, o vėliau ir integruojasi naujoje aplinkoje (Soldatova, 2002). Lyginant su savo tėvais, vaikai žymiai greičiau perima naujosios šalies kultūrinius bruožus, normas ir vertybes. Sunkiau yra pagyvenusiems pensinio amžiaus imigrantams, kadangi tokie asmenys neretai yra nepajėgūs integruotis svečioje šalyje ir neturi motyvacijos pažinti naująją kultūrą, tuo labiau mokytis kalbos. **Lyties faktorius** šiuo atveju yra reikšmingas tik tuo, kad moterys laikomos labiau nerimastingomis ir neužtikrintomis dėl ateities, orientuotomis į save bei šeimą, todėl mažiau linkusiomis užmegzti ryšius su vietiniais. Aukštą **išsilavinimą įgiję asmenys** sėkmingiau integruojasi naujoje aplinkoje, kadangi išsilavinimas lemia socialinių kompetencijų lygį, žinių įgijimą, bendravimo patirtį, užsienio kalbų mokėjimą, kas sąlygoja lengvesnį kontaktų užmezgimą. Turintys žemą išsilavinimą asmenys yra labiau linkę savo nesėkmes traktuoti kaip išorinių aplinkybių sukeltus padarinius. Tuo tarpu aukšto išsilavinimo imigrantai yra atsakingesni šiuo klausimu ir prisiima atsakomybę už susidariusias situacijas.

Motyvacija yra vienas pagrindinių faktorių, lemiančių integravimosi sėkmę (Soldatova, 2002). Imigrantai, kurie pagrindinėmis savo migracijos priežastimis įvardija kvalifikacijos kėlimo galimybes, geresnę vaikų ateitį ar siekį pilnavertiškiau realizuoti save, yra aktyvesni ieškodami darbo svečioje šalyje ar mokydami vietinės kalbos. Tuo tarpu asmenys, nusprendę migruoti pasekdami savo draugų ar giminaičių pavyzdžiu arba tikėdamiesi greito materialaus gyvenimo pagerėjimo, orientuojasi tik į trumpalaikius uždavinius ir nėra pasiruošę aktyvesnei veiklai imigracinėje šalyje. Tokie asmenys susidurdami su naujos aplinkos iššūkiais yra pasyvesni ir jiems sudėtingiau spręsti iškilusius sunkumus. Kitas svarbus asmenybinis veiksnys, kuris turi įtakos, kaip bus integruojamasi naujoje sociokultūrinėje aplinkoje, yra imigravusio **asmens lūkesčiai**. Pastarieji yra itin glaudžiai sietini su motyvacija. Imigrantų integracinį procesą neigiamai veikia jų lūkesčiai, neatitinkantys realios padėties.

Dar vienas veiksnys, lemiantis sėkmingą integravimą, yra turimos **žinios apie imigracinės šalies** sociokultūrinę aplinką. Imigranto integravimą itin teigiamai veikia tai, ar jis

moka vietinę kalbą, kokių žinių turi apie šalį, jos kultūrą, istoriją, tradicijas, įstatymus ir gyvenimo sąlygas. Kalbos mokėjimas neretai padeda užsitarnauti vietinių gyventojų pasitikėjimą (Kuznecovienė, 2009). Prisitaikymo naujoje aplinkoje vyksmą lemia ir **imigranto palaikomi ryšiai** su imigracinės šalies vietiniais gyventojais (Soldatova, 2002). Tokiu būdu įgaunamas socialinis palaikymas, padedantis sušvelninti patiriamas neigiamas integracijos pasekmes. Imigrantui yra svarbi tokio pobūdžio parama tiek iš tautiečių, tiek iš vietinių gyventojų. Paprastai skiriamos emocinė, informacinė ir instrumentinė socialinės paramos, kuomet lavinami konkretūs įgūdžiai, forma. Tautiečiai suteikia emocinę paramą, užjaučia, padrąsina, taip pat pasidalina gyvenimo naujoje šalyje patirtimi. Tačiau imigrantui, bendraujančiam tik su savo tautiečiais, gresia integravimosi svečioje šalyje problemos, kadangi tokiu būdu neįgijami konstruktyvesni bendravimo įgūdžiai. Tokie imigrantai gali patirti ir socialinę izoliaciją nuo vietinių gyventojų. Šiuo atveju imigrantams tiesiog būtina bendrauti su vietiniais ar net rasti artimų draugų vietinių tarpe.

Imigrantų sociokultūrinis ir psichologinis integravimasis lemiamas ir grupinių faktorių (Basch, et al. 2005). Vienas jų yra **kultūrinė distancija**, kuria nusakomi panašumai ir skirtumai tarp skirtingų kultūrų. Skirtingos ar panašios atskirose kultūrose gali būti kalbos, religijos, materialinės sąlygos, išsilavinimo lygis, klimatas ir kt. Pabrėžtina tai, kad subjektyvus šių skirtumų ar panašumų įsisavinimas gali skirtis nuo realybės (Kuznecovienė, 2009). Ypatingai gerai susipažinus su svetimos šalies kultūra, istorija, įvaldžius jos kalbą, gali pasirodyti, kad ši šalis itin panaši į gimtąją šalį. Tačiau realiai tarp šių šalių gali būti itin kardinalių skirtumų. Imigrantas, laisvai kalbantis vietine kalba, taip pat gali būti suvokiamas labiau panašus į vietinius nei realiai yra. Kultūrinio distancionalumo suvokimą lemia ir statusų lygybės ar nelygybės buvimas, bendrų tikslų, interesų turėjimas ar jų neturėjimas. Kitu grupiniu veiksniu galima įvardinti **imigrantų kultūros ir naujosios šalies kultūrų ypatumus**. Ne taip sėkmingai integruojamasi tose šalyse, kur vyrauja stiprios ir gilios tradicijos. Įprasta, kad tokius sunkumus patiria imigrantai atkeliavę į taip vadinamas „didžiąsias valstybes“, kuriose laikomasi požiūrio, jog kiti turi mokytis iš jų, o ne atvirkščiai.

Visose visuomenėse imigrantai neišvengiamai susiduria su kitais, kurie kitaip mąsto, jų kitokia išvaizda ir kitoks gyvenimo būdas. Siekdami nesusitapatinti su vietiniais gyventojais, tačiau pritapti prie jų, imigrantai stengiasi integruotis į naująją visuomenę išlaikant savo tautinį tapatumą. Imigrantams viena didžiausių problemų yra jų kultūrinė identifikacija. Ypatingai ta problema suintensyvėja, kuomet kitatautis aktyviai sąveikauja su vietinės kultūros atstovais. Bandymas integruotis naujoje aplinkoje pasunkina savo tautinio išsaugojimo galimybę. Pagrindinis dalykas, kodėl tautinis tapatumas imigrantams yra itin svarbus svečioje šalyje, tai savęs

identifikavimas, kas įtakoja pasitikėjimo, pasididžiavimo jausmą, teigiamą savęs ir savo etninės grupės vertinimą, vertybių ir tradicijų išsaugojimą (Castles, 2000). Kuo ilgiau gyvenama svetur, tuo labiau integruojamasi naujoje aplinkoje įvairiais aspektais. Tam turi įtakos išsilavinimas, migracijos ir integracijos sąlygos, migracijos trukmė ir savanoriškumas. Asmenys, žinantys, kad imigracinėje šalyje bus trumpą laiko tarpą, lengviau išsaugoja savo tautinį tapatumą. Ilgam laiko tarpui ar visam laikui migravę žmonės neretai asimiliuojasi neišsaugodami savo etninio savitumo (Karaliūtė, 2003).

Šiuolaikiniai migracijos procesai, lyginant juos su ankstesnėmis migracijos galimybėmis, suteikia migruojantiems daugiau erdvės individualiems imigranto norams atsiskleisti. Imigrantas turi galimybę sukti savo gyvenimo eigą pasirenkant individualias integravimosi strategijas ir priklausymo jausmą vietinei ar savo tautinei grupei. Dėl šių atvirų galimybių imigrantas neretai priklauso kelioms skirtingoms grupėms imigracinėje šalyje, todėl to paties asmens tapatybėje gali tarpusavyje sąveikauti keli kultūriniai lygmenys (Hofstede, et al. 1997; Scollon, et al. 2001).

1.5. Integravimosi strategijos

Migracijos teorijose išskiriamos keturios pagrindinės strategijos, nusakančios imigrantų integravimosi naujoje visuomenėje ypatumus: **konformistinė, reprezentacinė, segregacinė ir navigacinė** (Kuznecovienė, 2009).

Konformistinės strategijos pagrindinis bruožas yra profesinis įsitraukimas, t.y. tvirtas ekonominis susisaistymas. Taip pat šiai strategijai galima priskirti socialinį įsitraukimą per socialinius tinklus ir kultūrinį įsitraukimą, kuris čia nėra vienakryptis procesas, kadangi tuo pačiu metu siekiama išsaugoti ir savo tautinę tapatybę. Svarbūs ryšiai su savo tautiečiais (Kuznecovienė, 2009). Imigrantų integravimosi nuostatos yra pagrįstos praktine to nauda ir būtinumu (Čiubrinskas, 2007: 198). **Reprezentacinė strategija** yra artima konformistinei pagal ekonominį susisaistymą ir kuriamus socialinius tinklus, tačiau čia skiriasi kultūrinio įsitraukimo būdai (Kuznecovienė, 2009). Kalbant apie ryšių palaikymo su savo tautiečiais svarbumą, čia svarbiau yra ne tautiškumo, o bendrų interesų kriterijus. Šiai grupei priskiriami imigrantai gali būti traktuojami kaip turintys tvirtus saitus su vietine visuomene. **Segregacinė strategija** skiriasi nuo pastarųjų dviejų aprašytų strategijų. Šios grupės užsieniečiai turi tvirtus ryšius su nauja visuomene tik ekonomine-profesine prasme, svarbiausias kriterijus – darbas arba mokslas. Imigrantų kuriamus socialinius tinklus galima traktuoti kaip „giminystės tinklus“. Tai giminystėje pagrįsti ir atsiribojantys nuo naujos visuomenės ryšiai, kas vadinama socialine segregacija. **Navigacinės strategijos** grupei priskiriami imigrantai,

kurie šalyje yra tarytum besisvečiuojantys ir yra stipriai orientuoti į tautinę savo šalį. Šios grupės nariai palaiko silpnus ryšius su naująja visuomene ir nuolat galvoja apie sugrįžimo į savo tautinę šalį galimybę. Jie visiškai nesidomi, kas vyksta imigracinėje šalyje, nesistengia pramokti vietinės kalbos, kas riboja bendravimą su vietiniais.

Anot Beresnevičiūtės (2005), imigrantai dažnai nesusimąsto, kokie iššūkiai jų laukia naujoje valstybėje. Atvykstantieji neretai būna pasiruošę tik potencialiems ekonominiams sunkumams, tačiau ne visada apgalvoja apie galimus iškilti socialinius ir kultūrinius sunkumus. Tai gali įtakoti neigiamą reakciją į naują aplinką, namų nostalgiją, pasipiktinimą, susvetimėjimą ar net izoliaciją. Tokias emocijas neretai pastiprina vienatvės jausmas, kalbos barjero sunkumai, įsiliejimo į naują kultūrą sunkumai, kurie gali kilti dėl socialinių ryšių ribotumo ar dėl akivaizdaus išorinio savitumo (pvz., odos spalvos). Atkreipiamas dėmesys, jog imigrantas turėdamas darbą įgyja kompetencijų dalyvauti ir kitose socialinėse srityse. Tokiu būdu asmuo formalias teises transformuoja į konkrečius socialinius išteklius.

1.6. Imigrantų iš trečiųjų šalių integravimo strategijos

Kaip jau minėta, integracija apima tiek integravimąsi, tiek integravimą, tad tikslinga yra pateikti taikomų integravimo strategijų sintezę. Numatytos integravimo strategijos priklausomos nuo numatytos šalies migracijos ir integracijos politikos. Migracijos politikos pagrindinis aspektas yra tai, kad jos neįmanoma formuoti lokaliame kontekste. Atskiroje kurioje nors valstybėje migracijos politika nebūtų pilnavertė, nes ji neišvengiamai yra tarptautinė. Kalbant Europos mastu šis niuansas natūraliai veda prie to, kad Europos Sąjunga (ES) įgyja vis didesnę vaidmenį migracijos srityje (Kleinschmidt, 2002).

Europos Komisija stengiasi nuolat pabrėžti, kad valstybės turėtų konkrečios ekonominės naudos, jei migracijos politika būtų derinama ES lygmenyje (Caviedes, 2004). Konkrečioje šalyje migracijos politikos strategijos parinkimą įtakoja tiek įvairūs konkretūs kintamieji, tokie kaip verslo sektorius, politinės partijos, visuomenė, žiniasklaida, įvairios organizacijos, imigrantai, tiek platesnis kontekstas, apimantis politinius tikslus, valstybės turimą poziciją tarptautiniame lauke, migracijos proceso suvokimas, naudos apskaičiavimas. ES vis primenant apie migracijos galimus pragmatinius niuansus, migracija vis labiau virsta politine diskusija.

ES nuolat skatino valstybes nares priimti sprendimą taikyti bendrus migracijos reguliavimo ir skatinimo veiksmus. Migracija ir imigrantų integracija kuo toliau, tuo labiau tampa

bendra visos ES problema (Apap, Carrera, 2003). Todėl 2009 metais buvo susitarta dėl Europos migracijos ir prieglobsčio pakto. Vis dėlto tai nereiškia, kad visos šalys taiko vienodą migracijos ir imigrantų integracijos politiką. Šios politikos prioritetus, pasirinktą strategiją lemia kiekvienos ES valstybės narės skirtinga migracijos istorija ir skirtinga imigrantų populiacijos sudėtis. Didžiąja dalimi migracijos politika atskiroje šalyje priklauso nuo valstybės požiūrio į migraciją, jos vertinimo ir aiškinimo (Apap, Carrera, 2003). Tai įtakoja ir priemonių migracijai valdyti pasirinkimas. ES valstybės narės pačios individualiai priima sprendimus dėl atvykimo procedūrinių veiksmų, darbų, kuriuos gali dirbti imigrantai bei dėl įsileidžiamų imigrantų skaičiaus. Vis dėlto Europos Sąjungos vadovai teigia, jog su imigracija susijusių problemų sprendimas yra bendras prioritetas visoms valstybėms narėms ir kad ES šalys susiduria su panašiomis problemomis. Todėl buvo nuspręsta koordinuoti svarbius imigracijos politikos aspektus (Valavičienė ir kt., 2009).

Europos Sąjungos valstybių narių migracija ES ribose tėra viena iš laisvių, vieningųjų ES narių rinkas. ES teisės aktai užtikrina, kad atvykėliai iš kitų šalių narių nejaustų diskriminacijos. Be to yra vykdomos įvairios darbuotojų laisvo judėjimo skatinimo programos. Vienas iš pagrindinių ES migracijos politikos uždavinių yra trečiųjų šalių piliečiams sukurti bendrą mechanizmą patekti į valstybių narių darbo rinkas (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006). Vis dėl to šioje darbo migracijos politikoje galima pamatyti dviprasmybių ir prieštaravimų (Tomilinas, 2007). Vienas iš tokių tai, jog ES valstybėse yra griežtinami migracijos valdymo mechanizmai, tačiau tuo pačiu sukuriama nauji imigrantų traukos mechanizmai. Griežtinamos pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygos bei šeimos jungimosi procedūros, tačiau sudaromos geresnės sąlygos užsienio studentams ir aukštos kvalifikacijos migrantams, manant, kad pastariesiems integracinis procesas yra žymiai lengvesnis (Apap, Carrera, 2003). ES imigracijos politika formuojama ta linkme, kad būtų griežtai kontroliuojami nepageidaujamų imigrantų srautai ir siekiama pritraukti būtinąją darbo jėgą į vietinę rinką.

Imigracijos ir nuo jos neatsiejama integracijos politika yra viena pagrindinių migracijos srityje svarstomų klausimų. Tai sietina su tuo, kad imigrantai aktyviai valstybei teikia daugiau ekonominės naudos lyginant su emigruojančiais šalies piliečiais. Tikėta, kad imigracijos politikos sėkmingam įgyvendinimui buvo būtina sukurti veiksmingą integracijos strategiją. ES valstybės narės sutarė dėl bendrų iš trečiųjų šalių atvykstančių imigrantų integracijos principų. Bendruose pagrindiniuose integracijos principuose ES valstybės narės numatė dalintis geros praktikos trečiųjų šalių piliečių integracijos tema pavyzdžiais (Valavičienė ir kt., 2009). Tam atsirado būtinybė, kuomet išryškėjo esminiai integracijos politikos skirtumai net tarp kaimyninių šalių. Vienos šalys laikėsi požiūrio, kad reikia stiprinti toleranciją imigrantų iš trečiųjų šalių

atžvilgiu, o kitos itin akcentavo integraciją, kas šiuo atveju neretai reiškia visišką asimiliaciją. Čia ES tapo iniciatore sušvelninant klasikinius ideologinius konfliktus dėl individualiai taikomų integracijos modelių. Numatytais bendrais integracijos principais teigiama, kad integracija yra dvipusis, konstruktyviais santykiais, kuriais siekiama tolerancijos ir abipusės pagarbos, grindžiamas procesas, į kurį įtraukiami tiek imigrantai, tiek vietos gyventojai. Migrantų informavimas apie jų turimas teises ir pareigas traktuojamas kaip viena svarbiausių integracijos dalių. Viena pagrindinių sėkmingo integravimo sąlygų laikomas darbas. Teigiama, kad būtinas migrantų ir jų vaikų lavinimas, ugdymas bei švietimas, kas padėtų jiems sėkmingiau pritapti naujoje aplinkoje ir paskatintų būti aktyviais visuomenės nariais (Valavičienė ir kt., 2009). ES bendroje imigrantų integracijos politikoje eskaluojama pilietybė kaip integravimo pagrindinė idėja. Valstybės narės skatinamos migrantų statusą artinti prie ES pilietybės standartų (Apar, Carrera, 2003).

2007 metais įsteigtas Europos fondas trečiųjų šalių piliečių integracijai (EIF), finansiškai paremiantis valstybes nares. ES mastu fondas yra skirtas remti šalių veiksmus, kuriais siekiama įgyvendinti įvairias supažindinimo su teisėmis ir pareigomis programas, skirtas trečiųjų šalių piliečiams. Numatyta, kad valstybėse imigrantams iš trečiųjų šalių suteikiama galimybė mokytis vietinės kalbos, padedama susirasti darbą ir gyvenamąją vietą, suteikiama sveikatos priežiūros paslauga bei suteikiamas išsilavinimas jų vaikams (Popova, 2011). Taip pat minimos tokios iniciatyvos, kaip suaugusių darbuotojų perkvalifikavimas, diskriminacijos prevencija ir imigrančių moterų įdarbinimo galimybės. ES valstybėse taip pat rengiami pilietinio orientavimo kursai imigrantų gimtąja kalba, kurie skirti supažindinti pastaruosius su priimančios šalies teisine ir administracine tvarka bei kultūriniais ypatumais.

* Teorinėje dalyje pateikta, kad suaktyvėjus tarptautinei migracijai, taip pat padidėjo susidomėjimas migracijos procesu. Migracijos tyrimuose itin atkreiptinas dėmesys į įvairius migracijos veiksnus. Migracijos priežastims paaiškinti yra išskiriamos kelios pagrindinės migracijos procesą analizuojančios teorijos. Pastarosios išskiria bendrus veiksnus, skatinančius gyventojų migraciją. Pagrindiniai migraciją lemiantys faktoriai yra išstūmimo iš esamos gyvenamosios vietos ir pritraukimo į vietovę, kur ketinama migruoti, priežastys. Viena pagrindinių sąvokų migraciją analizuojančiose teorijose yra integracija. Integracija – tai daugialypis procesas ir yra pasiekiamas bendromis – imigranto ir vietinės visuomenės jėgomis – procesas. Tad terminas *integracija* apima tiek individualias imigrantų integravimosi strategijas, tiek imigracinės šalies numatytus integravimo būdus.

Atsižvelgiant į tokį *integracijos* termino traktavimą, toliau darbe siekiama atskleisti, kaip Lietuvoje imigrantai iš trečiųjų šalių formaliai yra integruojami vietinėje visuomenėje ir kokias integravimosi strategijas pasirenka jie patys.

1. TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant išanalizuoti imigrantų iš trečiųjų šalių integravimo ir integravimosi strategijas Lietuvoje taikoma kokybinė tyrimo prieiga. Tyrime taikyti metodai: mokslinės literatūros analizė ir sintezė, dokumentų analizė, stebėjimas dalyvaujant, etnografinis dienoraštis, kokybinė turinio analizė, giluminis pusiau struktūruotas interviu, lyginamoji duomenų analizė. Tyrimą sudaro dvi dalys: 1) dokumentų analize ir stebėjimu dalyvaujant aiškinasi, kokie yra taikomi integravimo principai Lietuvoje ir ar jie yra naudingi imigrantams iš trečiųjų šalių; 2) interviu metodas taikomas aiškinantis, kokias integravimosi šalyje strategijas pasirenka patys imigrantai iš trečiųjų šalių ir koks jų poreikis vykdomoms inovacijoms.

Tyrimo metodai:

- **Stebėjimo dalyvaujant** metodas taikomas, kuomet siekiama išnagrinėti tam tikrų įvykių, tokių kaip projektai, renginiai ir pan., programos detales. Taikant stebėjimo metodą surenkama daug duomenų iš neformalių, natūraliai kylančių pokalbių su stebimos aplinkos dalyviais (Kardelis, 2007: 109–110). Stebėjimo metu labai svarbu daryti stebimosios veiklos užrašus.
- Tyrimo metu vedami specialūs **dienoraščiai**, kuriuose užfiksuojami pagrindiniai faktai, jų laikas ir vieta (Kardelis, 2007: 114–115). Stebėjimo metu tyrėjui svarbiau matyti, klausytis ir įsiminti, o fiksuoti tik esmines detales.
- Tyrime taikomas **pusiau struktūruoto interviu** metodas suteikia galimybę su kiekvienu iš pateikėjų užmegzti natūralų santykį ir neįpareigoja laikytis griežtos struktūros, kuri skatintų tyrėją susikoncentruoti tik į struktūros atitikimą (Kardelis, 2007: 65). Tokiu būdu informantui taip pat yra galimybė nevaržomai reikšti savo nuomonę bei požiūrius. E. Ramanauskaitės (2002: 95) pusiau struktūruotas interviu dar kitaip vadinamas **giluminiu interviu**, kadangi neturi griežtos struktūros ir tokiu būdu suteikia tyrėjui galimybę gilintis į rūpimus klausimus. Giluminis interviu tinka gyvenimo istorijų ar tam tikrų praeities įvykių, kurių dalyviais ar liudininkais buvo informantai, tyrinėjimams.
- **Mokslinės literatūros analizės** metu informacija klasifikuojama ir pateikiama analizuojamos **literatūros sintezė** (Tidikis, 2003: 435–436). Sintezė visuomet yra susijusi su analize. Pastaroji yra daikto ar reiškinio nagrinėjimo pradžia, kuomet daiktas ar reiškinys mintyse yra suskaidomas į sudėtinius elementus. Sintezės pagalba elementai sujungiami į bendrą visumą, tam tikrą sistemą.

- **Dokumentų analizės metodas** – tai pirminių duomenų rinkimas, kai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai (Tidikis, 2003: 488). Atitinkamuose dokumentuose skirtingais būdais yra užfiksuota ir išsaugota informacija apie faktus, įvykius, reiškinius, motyvus, sampratas, objektyvią tikrovę, taip pat apie žmonių mąstymo, kūrybinę, administracinę ir kitą praktinę veiklą.
- **Kokybinės turinio analizės** paskirtis ir yra atskleisti, susisteminti ir apibendrinti tam tikrą informaciją (Tidikis, 2003: 498). Taikant kokybinės turinio analizės metodą, siekiama išryškinti pagrindinius požymius, bruožus, savybes, kurie atspindėtų svarbiausius turinio aspektus (Ramanauskaitė, 2002: 101).
- Darbe interviu metu gauti **duomenys lyginami**, kategorizuojami, išskiriant pasikartojančias sampratas, veiksmus, motyvus, aplinkybes ir kt. (Morkevičius, 2008). Lyginamuoju metodu sistemiškai tiriami nedidelio kiekio atvejų įvairovė, siekiant ją paaiškinti. Kiekis netgi negali būti didelis, kadangi tyrėjas privalo giliai susipažinti su kiekvienu atveju, nes vienas iš lyginamojo metodo tikslų yra kokybiškai įsigilinti į tiriamuosius atvejus.

Tyrimo etapai:

I etapas. Lauko tyrimo praktikos metu siekta įsisavinti numatytą tirti problemą. Lauko tyrimas atliktas Šiaulių verslo inkubatoriuje, kur buvo vykdomas trečiųjų šalių piliečiams skirtas projektas. Šiaulių verslo inkubatoriaus projektas „Trečiųjų šalių piliečių integracijos ir verslo ugdymo centras Šiaurės Lietuvoje“ formaliai truko nuo 2011 01 01 iki 2011 12 31. Lauko tyrimo praktika pagal sutartį atlikta 2011-tais metais nuo spalio 4-osios iki gruodžio 5-osios dienos.

Atliekamo lauko tyrimo metu taikytas **stebėjimo dalyvaujant** metodas, buvo orientuojamasi stebėti numatyto projekto organizuojamas veiklas, sėkmes ir nesėkmes. Dalyvauta projekto veiklą išpildyme bei rengiamuose mokymuose, kurie pagal projekto tikslą buvo skirti trečiųjų šalių piliečiams. Dalyvauta trečiųjų šalių piliečiams skirtuose mokymuose „Verslo organizavimas“ ir „Lietuvių kalba ir kultūros pagrindai“. Tyrimo metu vestas **etnografinis dienoraštis**, kuriame fiksuoti įvykiai, susiję su Šiaulių verslo inkubatoriaus vykdomu projektu „Trečiųjų šalių piliečių integravimas ir verslo ugdymas Šiaurės Lietuvoje“ bei visi kiti faktiniai duomenys, įvykiai, neformalūs pokalbiai, susiję su trečiųjų šalių piliečiais.

Lauko tyrimo praktikos metu buvo atlikti 4 **giluminiai pusiau struktūruoti** interviu. Interviu atlikti su gruzinų, turkų, azerbaidžaniečių ir kinų tautybių atstovais. Informantų klausta apie jų patirtis su migracinėmis tarnybomis, kilusius ar nekilusius integracinius sunkumus šalyje.

Praktikos metu surinkti duomenys padėjo išsiaiškinti apklaustų trečiųjų šalių piliečių poreikius, egzistuojančias individualias integravimosi strategijas bei kaip stebėtu projektu stengiamasi trečiųjų šalių piliečius integruoti į mūsų visuomenę.

II etapas. Viso tyrimo metu buvo taikoma **mokslinės literatūros analizė**, tačiau tik atlikus lauko tyrimo praktiką ir susikonkretinus tyrimo tikslą atliekama **mokslinės literatūros sintezė**, siekiant pateikti susistemintą informaciją apie migracijos ir kitataučių integracijos procesų pagrindines teorijas, veiksnius, strategijas. Tokiu būdu šiame darbe pateikiamos pagrindinės darbe vartojamos sąvokos, teorijos, įtakančios atitinkamus požiūrius į kitataučių integracijos procesą, bei egzistuojančios integravimosi ir integravimo strategijos, kuriomis remiamasi empirinėje dalyje.

III etapas. Pasitelkus **dokumentų analizę** nagrinėjami Lietuvos imigracijos ir integracijos politikos įstatymai ir atitinkamų institucijų nuostatai bei nutarimai. Dokumentų analizė tyrimui pasitarnavo siekiant išsiaiškinti numatytus prioritetinius imigrantų iš trečiųjų šalių integravimo principus šalyje. Toliau remiantis taikomosios antropologijos principais (Ervin, 2005)³ **kokybine turinio analize** nagrinėjamas Šiaulių verslo inkubatoriaus vykdytas projektas, skirtas trečiųjų šalių piliečiams. Analizuojant projektą „Trečiųjų šalių piliečių integravimas ir verslo ugdymas Šiaurės Lietuvoje“ siekta išsiaiškinti kaip realiai pritaikomi Lietuvos imigracijos ir integracijos politikoje numatyti integravimo principai.

Norint išsiaiškinti ar priemonės, kurių imamasi bandant integruoti trečiųjų šalių piliečius, yra veiksmingos ir pilnai pasiteisina, susitelkta ties individualiomis imigrantų iš trečiųjų šalių patirtimis Lietuvoje bei jų integravimosi srategijomis. Atlikti 5 **giluminiai pusiau struktūruoti** interviu su armėnų tautybės atstovais, kurių metu siekta išsiaiškinti jų individualų santykį su savo tautine bendruomene, su lietuviais, pastebėtus kultūrinius, socialinius skirtumus ar panašumus. Klausta apie atvykimo į Lietuvą ir išvykimo iš savo tėvynės priežastis, turėtus ar turimus lūkesčius Lietuvos atžvilgiu, kilusius ar nekilusius adaptacinius sunkumus, dalyvavimą socialiniame ir kultūriniame Lietuvos gyvenime. Informantų atrankai buvo pasirinktas „sniego gniūžtės“ metodas. Toliau tarpusavyje **lyginami** 5-iais giluminiais pusiau struktūruotais interviu surinkti duomenys, išryškinant pasikartojančias tendencijas.

³ Inovacija (projektas, akcija ir pan.) analizuojama pagal kriterijus: inovacijos tikslas, inovatorius, gavėjas, komunikacija su gavėju, inovacijos praktinė nauda, gavėjo kultūriniai ypatumai, gavėjo reakcija, inovacijos tęstinumas, sėkmės ir nesėkmės.

2. IMIGRANTŲ IŠ TREČIŲJŲ ŠALIŲ IMIGRACIJA IR INTEGRACIJA

2.1. Lietuvos imigracijos ir integracijos politika

Lietuva nėra tradicinė imigracijos šalis, todėl ji palyginti neseniai pradėjo plėtoti imigracijos politikos sritį. Lietuvoje prieš įstojant į ES migracijos politikos kryptis buvo orientuota į emigraciją. Po įstojimo į ES oficialiuose dokumentuose pažymima, kad Lietuva dalyvauja bendrame ES migracijos politikos formavime, tačiau čia vis dėlto nacionaliniai šalies interesai lieka svarbiausioje vietoje. Lietuvai tapus ES nare išaugo imigracijos srautai ir šis procesas tapo itin svarbus šaliai ekonomine, socialine ir net kultūrine prasme. Kasmet augant imigrantų skaičiui šalyje tapo tiesiog būtina suformuoti imigracijos politikos koncepciją. Tik imigracijos politikos suformavimas ir įgyvendinimas jokių būdu neveda į sėkmingo imigrantų įsiliejimo į šalį rezultatą. Imigracijos pagrindinis klausimas yra integracija. Integracija neretai gali būti suvokiama kaip niveliacija, kuomet prisitaikoma prie tos vietos normų, vertybių, kultūros, prarandant savo identitetą. Vadinamą sėkmingą imigrantų įsiliejimą į vietinę visuomenę lemia taikomos integracijos strategijos, kas yra neatsiejama imigracijos politikos dalis. Imigracinės šalies pareiga užtikrinti atvykėlių teises, tad šis procesas kelia didelius reikalavimus šaliai. Užsieniečių apgyvendinimas tampa viena pagrindinių problemų.

Lietuvoje imigrantų integracijos politiką galima skirstyti į dvi grupes atsižvelgiant į imigrantų statusą: **užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, ir trečiųjų šalių piliečių integracija**. Prieglobstį gavusių užsieniečių integravimo tvarką numato Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Tokiam užsieniečiui numatyta suteikti valstybės paramą integraciją lemiančiose srityse, t.y. valtybinės lietuvių kalbos mokymas, švietimo, užimtumo paslaugų suteikimas, gyvenamojo būsto suteikimas, garantuota socialinė ir sveikatos apsauga. Tuo tarpu trečiųjų šalių piliečiams nėra numatyta jokių specialių integracijos priemonių, tačiau jie gali gauti paslaugas švietimo, socialinės ir sveikatos apsaugos srityse. Lietuvoje migracijos procesą valdo tam tikros institucijos⁴: Migracijos departamentas, Užsienio reikalų ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Pabėgėlių priėmimo centras, Lietuvos darbo birža, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Gyventojų registracijos centras, Policijos departamentas, Teritorinių policijos įstaigų viešos policijos migracijos padaliniai. Taip pat čia galima pridėti Pasienio kontrolės punktus⁵ bei diplomatinės atstovybės (pvz. ambasados) ir konsulinės įstaigas (konsulatai). Iš paminėtų įstaigų, 6

⁴ Prieiga per internetą: <http://www.emn.lt/lt/apie-mus>

⁵ Prieiga per internetą: <http://www.pkpd.lt/>

yra atsakingos už leidimų gyventi Lietuvos Respublikoje suteikimą, vizų išdavimą ir kitas paslaugas. Tuo tarpu tik 2 įstaigos tiesiogiai susijusios su užsieniečių integracijos procesu. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atsakinga už valstybės paramos teikimą gavusių prieglobstį šalyje užsieniečių integracijai ir Pabėgėlių priėmimo centras įgyvendina šių užsieniečių socialinę integraciją. Kaip matyti Lietuvoje nėra atsakingos įstaigos už imigrantų iš trečiųjų šalių integraciją.

Pagrindiniame užsieniečių teises reglamentuojančiame įstatyme⁶ Lietuvoje integracijos procesai apibrėžiami gana glaustai, t.y. deklaruojama integracija į šalies politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą. Čia integracijos procesas nėra išskirtas kaip prioritetas dalykas, todėl jo valdymui nėra numatyta konkrečių priemonių. Tame pačiame įstatyme numatyta, kad integravimo principai skiriami tik prieglobstį šalyje gavusiems imigrantams. Analogiška integracijos politika numatyta ir ekonominės migracijos valdymo nutarime⁷, kuriame integracijos procesas siejamas su bendra ES migracijos politika. Pastarajame dokumente nurodyta institucija, t.y. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kuri įpareigojama būti atsakinga už užsieniečių socialinę integraciją. Čia taip pat pateikiama, kad tikslinė šios paslaugos grupė yra imigrantai, gavę prieglobstį šalyje. Dokumente integracija traktuojama kaip antraeilis ir net nebūtinai dalykas, tačiau turi būti siekiama, kad valstybės išlaidos, skirtos imigrantų integracijai, nebūtų didesnės už jų įnešamą naudą. Pagal deklaruojamas Lietuvos migracijos politikos gaires⁸ integracijos procesai skiriami tik nuolatinis leidimas gyventi Lietuvoje turintiems imigrantams. Čia reiktų pridurti, kad nei viename iš šių dokumentų nepavyko rasti trečiųjų šalių piliečių kaip numatytos įstatymo tikslinės grupės. Kalbant apie trečiųjų šalių piliečius, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija deklaruoja, kad yra užsitikrinta EIF parama. Reikia pabrėžti, kad tai yra vienintelis fondas ir apskritai vienintelis oficialus būdas vykdomais projektais integruoti šalyje trečiųjų šalių piliečius.

Paslaugų sferoje vis dėlto yra išskirti trečiųjų šalių piliečiai iš bendro imigrantų konteksto. Socialines paslaugas Lietuvoje turi teisę gauti užsieniečiai, turintys laikinus ar nuolatinis leidimus gyventi šalyje. Tuo tarpu trečiųjų šalių piliečiai gali gauti socialines paslaugas, socialinę paramą ir socialines išmokas tik turėdami nuolatinis leidimus gyventi Lietuvoje.⁹ Reikia pridurti, kad 2011 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerija paskelbė, kad trečiųjų šalių piliečiai, atvykę į Lietuvą iš trečiųjų šalių dirbti čia aukštos kvalifikacijos darbą, turi vienodas teises į socialinę apsaugą kaip ir vietiniai šalies piliečiai. Aukštos kvalifikacijos profesijomis laikomos architekto, restauratoriaus, gydytojo, stomatologo, finansų maklerio ir kitos profesijos.

⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties.

⁷ Nutarimas dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metų plano patvirtinimo.

⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos migracijos politikos gairių patvirtinimo.

⁹ Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas.

Nemokama būtinoji medicinos pagalba numatyta teikti nemokamai užsieniečiams, kurie turi nuolatinį leidimą gyventi šalyje. Trečiųjų šalių piliečiams nemokama būtinoji medicininė pagalba suteikiama tik turint leidimą nuolat gyventi Lietuvoje ir sveikatos draudimą.¹⁰ Privalomuoju sveikatos draudimu, kuomet kompensuojamos išlaidos už asmens sveikatos priežiūros paslaugas, vaistus ir medicinos pagalbos priemones, draudžiami užsieniečiai, įskaitant ir trečiųjų šalių piliečius, turintys ir laikiną leidimą gyventi Lietuvoje, tačiau legaliai dirbantys šalyje.¹¹ Užsienio sveikatos draudimo apraše nurodyta, kad trečiųjų šalių piliečiai, atvykstantys į Lietuvos Respubliką, jau privalo turėti sveikatos draudimo sutartį, kuri gali būti sudaryta su bet kuria ES valstybės narės draudimo įmone, kas suteikia teises į būtinąją medicinos pagalbą bet kurioje ES šalyje. Lietuvos gyventojų, tame tarpe ir užsieniečių, gyvenančių Lietuvoje, sveikatos gerinimas ir sveikatos priežiūros užtikrinimas laikomas svarbia valstybės ekonominio augimo sąlyga (Sveikatos apsauga, 2011: 87).

Lietuvos švietimo įstatyme reglamentuojama, kad kiekvienas užsienietis, taip pat ir imigrantas iš trečiosios šalies, turintis teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, turi teisę įgyti išsilavinimą Lietuvoje. Turint leidimą gyventi Lietuvoje garantuojamas pradinis, pagrindinis ir vidurinis ugdymas, specialusis ugdymas, aukštojo mokslo ar profesinio mokslo studijos.¹² Šeimoms, priklausančioms tautinėms mažumoms, siūlomi įvairūs vaikų priešmokyklinio ugdymo būdai, kuriais sudaromos galimybės vaikus ugdyti mišrių šeimų vaikų grupėse, dvikalbėse grupėse, grupėse, kur kalbama valstybine lietuvių kalba, tautinėse grupėse, kur puoselėjamas tautinis identitetas (Švietimas, 2011: 104). Aukštosiose mokyklose užsienio studentams siūlomos įvairios programos, dėstomos anglų kalba. Vis dėlto, reikia pridurti, kad ne visuose Lietuvos didžiuosiuose miestuose yra galimybė imigrantams iš trečiųjų šalių pasinaudoti galimybe savo vaiką vesti į atitinkamus ugdymo užsiėmimus, kadangi ne visuose miestuose yra įsteigtos tokios įstaigos.

Pastaruoju metu Lietuvoje itin susitelkta ties informacijos teikimu užsieniečiams, tame tarpe ir trečiųjų šalių piliečiams, apie verslo organizavimą bei galimą gauti verslo paramą. Tokiu būdu siekiama plėtoti smulkųjį ir vidutinį verslą Lietuvoje, kas atitinkamai pagerintų ir šalies ekonominę padėtį. Paslaugų teikimo sistema trečiųjų šalių piliečiams Lietuvoje orientuota į potencialių darbuotojų grupės sukūrimą. Lietuvos įstatyminėje bazėje itin išstobulintos teisinės užsieniečių įdarbinimo procedūros, leidimų dirbti išdavimo sąlygų tvarka.¹³ Tačiau Lietuvoje

¹⁰ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija.

¹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas.

¹² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas.

¹³ Prieiga per internetą: www.ldb.lt

priimta imigrantų iš trečiųjų šalių integracijos politika yra tikrai netobula arba netgi, galima teigti, jog jos apskritai nėra, kadangi nėra numatytos dėl to atsakingos institucijos. Kaip teigė infomantė, kilusi iš Azerbaidžano, Svetlana, jei Lietuva būtų buvusi pirmoji ES šalis, į kurią ji būtų emigravusi, ji tikrai čia nebūtų pasilikusi, nes pagrindo neturinčiam imigrantui čia nėra sąlygų sėkmingai įsikurti. Pasirodo, Lietuvoje imigrantams kyla keblumų ne tik su įsikūrimu ir gyvenimo kokybės užsitikrinimu, bet ir apskritai su migraciniu procesu. Informantas Liu, palaikantis ryšius su Šiaulių migracijos skyriumi ir padedantis komunikuoti su atvykstančiais kinų tautybės atstovais, teigė, kad jo tautiečiams yra itin sunku gauti atitinkamus leidimus ir jų nesuteikiant nėra konkrečiai paaiškinama, kodėl atsisakoma juos suteikti. Kaip teigė Liu, jo tautiečiai klausia, dėl kokių priežasčių atsisakoma suteikti leidimus, tačiau migracijos skyriaus darbuotojai įvardija, kad visa tai tiesiog numatyta įstatymų. Informantė, atvykusi iš Gruzijos, teigė, kad leidimus apsistoti Lietuvoje suteikiančios institucijos šiuo klausimu dirba per lėtai, kadangi leidimo gyventi suteikimo procedūra trunka 3 mėnesius. Tuo tarpu, kol svarstomas suteikti šis leidimas, gali pasibaigti ir suteiktos vizos galiojimo laikas. Taip pat ji minėjo, kad suteikimo gyventi Lietuvoje paraiška pateikiama lietuvių kalba, kas taip pat potencialiems imigrantams sukelia nepatogumų.

Trečiųjų šalių piliečiai Lietuvos Respublikos įstatymuose paraleliai **interpretuojami kaip tiesiog imigrantai**. Čia reiktų prisiminti, kad ES valstybės narės pilietis jau nebėra laikomas migrantu ES mastu. Migrantais šiuo atveju yra laikomi atvykėliai iš trečiųjų šalių. Tačiau šioms dviem atvykusiųjų kategorijoms yra taikomi tapatūs integravimo būdai arba jie apskritai nėra taikomi. Remiantis Rudiger ir Spencer (2003) integracijos proceso skirstymu, galima teigti, kad **Lietuvoje vyrauja socialinės-ekonominės integracijos tendencija**. Siekiama imigrantų lygybės darbo atžvilgiu bei lygiavertiško prieinamumo prie įvairių paslaugų. Lietuvos migracijos ir integracijos politika tendencingai nukreipta į trūkstamos darbo jėgos kompensavimą. 2007 metais įsteigtas Europos fondas trečiųjų šalių piliečių integracijai (EIF) finansiškai paremia valstybės nares. ES mastu fondas yra skirtas remti šalių veiksmus, kuriais siekiama įgyvendinti įvairias supažindinimo su teisėmis ir pareigomis programas, skirtas trečiųjų šalių piliečiams. Europos Komisijos Komunikacijos generaliniame direktorate (2009) numatyta, kad valstybėse imigrantams iš trečiųjų šalių suteikiama galimybė mokytis vietinės kalbos, padedama susirasti darbą ir gyvenamąją vietą, suteikiama sveikatos priežiūros paslauga bei suteikiamas išsilavinimas jų vaikams. Taip pat minimos tokios iniciatyvos, kaip suaugusių darbuotojų perkvalifikavimas, diskriminacijos prevencija ir imigrančių moterų įdarbinimo galimybės. ES valstybėse taip pat rengiami pilietinio orientavimo kursai imigrantų gimtąja kalba, kurie skirti supažindinti pastaruosius su priimančios šalies teisine ir administracine tvarka bei kultūriniais ypatumais. Tokiu

būdu struktūrinė ir sociokultūrinė integracijos paliekamos pačio imigranto rankose arba vystomos EIF fondo paramos pagalba vykdomais projektais.

2.2. Projektas „Trečiųjų šalių piliečių integravimas ir verslo ugdymas Šiaurės Lietuvoje“

Kaip jau buvo minėta pastarajame skyriuje Lietuvoje EIF fondas, skirtas trečiųjų šalių piliečių integracijai, yra vienintelis šaltinis siekiant sėkmingo šių piliečių integravimo šalyje. Fondo parama yra sėkmingai naudojama įgyvendinant numatytus trečiųjų šalių piliečių integravimo būdus. Šiam tikslui įgyvendinti Lietuvoje 2011 metais pradėti vykdyti ir kai kurie jau baigti vykdyti 11 projektų, kurie skirti bendriems pagrindiniams imigrantų integracijos politikos ES principams išpildyti. Projektų veiklose buvo ir yra numatyta teikti profesionalias konsultacijas verslo, finansų valdymo, teisė ir kitais klausimais. Taip pat numatyta vesti lietuvių kalbos bei kultūros pagrindų mokymus. Projektais siekiama įkurti informavimo ir konsultavimo centrus, kuriuose turėtų būti organizuojami supažindinimo su Lietuvos visuomene kursai, vykdomi tarpkultūriniai, verslumo ugdymo mokymai. Vykdyti bei vykdomi ir projektai, skirti visuomenės narių tolerancijai trečiųjų šalių piliečių atžvilgiu ugdymui. Projektais itin visapusiškai stengiamasi integruoti piliečius iš trečiųjų šalių į Lietuvos visuomenę, atsižvelgiant į vieną iš pagrindinių ES bendros imigrantų integracijos politikos principų – integracija yra dvipusis, apimantis pačius imigrantus ir priimančią visuomenę, procesas (Europos Komisijos Komunikacijos generalinis direktoratas, 2009).

Finansiškai remiant ES, Lietuvoje numatyta kurti palankią aplinką trečiųjų šalių piliečiams pritapti šalyje. Siekdamas šio tikslo Šiaulių verslo inkubatorius 2011 metais įgyvendino projektą „Trečiųjų šalių piliečių integravimas verslo ugdymas Šiaurės Lietuvoje“, kuriuo siekta sudaryti imigrantams galimybes naudotis viešosiomis ir privačiomis paslaugomis. Projekto tikslinė grupė atitinkamai yra piliečiai iš trečiųjų šalių, tik čia reiktų pridurti, kad prioritetas teikiamas imigrantams, kurie yra neseniai atvykę į Lietuvos Respubliką arba joje gyvena ne ilgiau kaip 5-erius metus. Projekto oficiali numatyta trukmė yra 2011 01 01 – 2011 12 31. Pastarasis projektas – tęsinys 2009 metais vykdyto projekto „Aukštos kvalifikacijos trečiųjų šalių piliečių priėmimo ir integracijos skatinimas Šiaurės Lietuvos regione“, kurio metu paaiškėjo, kad piliečiams iš trečiųjų šalių trūksta informacijos apie verslo įkūrimo Lietuvoje galimybes bei sąlygas. Numatyta organizuoti lietuvių kalbos ir kultūros pagrindų mokymus, teikti konsultacijas verslo organizavimo, darbo teisės, mokesčių sistemos ir kitais klausimais. Projekto metu planuota parengti ir išleisti

metodines priemonės trečiųjų šalių piliečiams. Įstaigos darbuotojai, t.y. projektų vadybininkė, administratorius, buhalterė ir direktorius, per projekto vykdymo laikotarpį turėjo įgyti žinių ir gebėjimų darbui su trečiųjų šalių piliečiais.

2011 metų spalio mėnesį buvo numatyta ruošti projekto galutiniam etapui, t.y. vyksiantiems mokymams „Verslo organizavimas“ ir „Lietuvių kalba ir kultūros pagrindai“. Tikslios mokymų datos nustatytos spalio mėnesio pabaigoje. Nutarta „Verslo organizavimo mokymą“ vesti lapkričio 28 dieną, o „Lietuvių kalbos ir kultūros pagrindus“ – lapkričio 30 dieną. „Verslo organizavimo“ paskaitą dėstė Šiaulių universiteto socialinių mokslų fakulteto dėstytojas doc. dr. Henrikas Karpavičius, žinomas kaip ekonomistas. „Lietuvių kalbos ir kultūros pagrindus“ – Šiaulių universiteto profesorius, Lietuvos kalbininkas Aloyzas Gudavičius.

Numačius tiksliai mokymų datas pradėta informacijos sklaida. Reikia pridurti, kad informacija apie patį projektą ir jo tikslus jau nuo projekto pradžios buvo patalpinta Šiaulių verslo inkubatoriaus tinklapyje. Tačiau nuo 2011 metų lapkričio 2 dienos pradėti platinti projekto lankstinukai ir skrajutės, skirtos konkrečiai trečiųjų šalių piliečiams informuoti apie vyksiančius mokymus. Tam tikras informacinių lankstinukų ir skrajučių skaičius paliktas atitinkamose įstaigose su tos įstaigos darbuotojų sutikimu. Lankstinukai ir skrajutės platintos įstaigose: viešojoje bibliotekoje, nevyriausybinių organizacijų konfederacijoje, pramonininkų asociacijoje, valstybinėje mokesčių inspekcijoje, teritorinėje ligonių kasoje, prekybos, pramonės ir amatų rūmuose, nacionalinėje regionų plėtros agentūroje, valstybinio socialinio draudimo fondo valdyboje, miesto universitete, miesto savivaldybėje, darbo biržoje bei migracijos skyriuje. Padaryta išvada, kad jose galėtų lankytis trečiųjų šalių piliečiai ar koku nors būdu šios įstaigos turinčios kontaktų su reikiama piliečiais. Visose įstaigose informaciniai lankstinukai priimti be didelių nesklandumų. Tačiau vienoje jų buvo paminėta, kad vis tiek šie lankstinukai „atsidurs šiukšliadėžėje“. Taip pat darbo biržai ir pramoninkų asociacijai buvo pateikti prašymai suteikti informaciją apie įstaigas, įdarbinusias trečiųjų šalių piliečius, kad būtų galimybė informaciją apie projektą pateikti ir ten. Tačiau pramonininkų asociacijoje buvo pareikšta, kad tokios konkrečios informacijos apie įstaigas, įdarbinusias trečiųjų šalių piliečius, nėra. Tad turimą informaciją apie projektą yra galimybė išsiųsti paštu visoms įstaigoms, su kuriomis yra užmegzti kontaktai. Tokiu būdu galbūt atsiliepsiančios projektui reikiamos įstaigos. Vėliau paaiškėjo, kad darbo birža atsisakė suteikti informaciją apie įstaigas, įdarbinusias trečiųjų šalių piliečius. To priežastimi įvardintas konfidencialumas.

Atsiliepusiųjų ir besiregistruojančiųjų į vyksiančius mokymus trečiųjų šalių piliečių ištis nebuvo gausu. Projekto vadybininkė minėjo, kad būtent tokio rezultato ir tikėjosi, tad nusprendė potencialių projekto dalyvių ieškoti per asmenines pažintis. Taip pat nuspręsta kviešti į

mokymus praėjusio projekto „Aukštos kvalifikacijos trečiųjų šalių piliečių priėmimo ir integracijos skatinimas Šiaurės Lietuvos regione“ dalyvius. Taip pat remiantis statistikos duomenimis, turėta žinių, jog didžioji dalis trečiųjų šalių piliečių dirba tolimųjų reisų vairuotojais. Projekto vadybininkės nurodyta surasti tarptautinių pervežimų įmonių Šiaurės Lietuvoje kontaktus ir ten išsiųsti skelbimą apie vykstančius mokymus. Taip pat paskambinti tų įmonių vadovams taip atkreipiant jų dėmesį į skelbimo turinį ir paprašant su šia informacija supažindinti atitinkamus savo darbuotojus, kurie galbūt šiuo metu esantys Lietuvoje ir turės galimybę bei norą dalyvauti šiuose mokymuose. Atsižvelgiant į tikslinės grupės pasyvumą, nuspręsta, kad tiesiog būtina surinkti bent kokią auditoriją mokymams. Šiuo atveju numatyta, kad net būtų lanksčiau žiūrima į projekte pateiktą sąlygą apie prioritetą, skiriamą asmenims, kurie neseniai atvykę į Lietuvą ar joje gyvena ne ilgiau kaip 5 metus.

„Verslo organizavimo mokymas“, skirtas trečiųjų šalių piliečiams, dienotvarkėje buvo numatytas pradėti 9 valandą, tačiau jis pradėtas apie 10 valandą, nes buvo laukiama numatytų atvykti dalyvių. Vis dėlto į mokymą atvyko tik 3 užsienio piliečiai ir viena iš jų nebuvo trečiosios šalies pilietė, vėliau paaiškėjo, kad ji yra iš Austrijos. Kita dalyvė buvo iš Gruzijos ir vaikinai iš Turkijos. Visi trys dalyviai Lietuvoje viešėjo savanoriavimo tikslais ir į šį mokymą buvo paraginti ateiti savo mentorės, kuri, kaip vėliau paaiškėjo, yra projekto vadybininkės pažįstama. Buvo numatyta sulaukti 10 dalyvių, tačiau kiti taip ir nepasirodė. Lektorius buvo pasiruošęs skaidres rusų kalba, tad jomis nebuvo naudotasi, kadangi dalyviai, išskyrus merginą iš Gruzijos, gebėjo suprasti tik savo gimtąją ir anglų kalbą. Tad lektorius su vertėjos pagalba vedė paskaitą dalyviams priimtina kalba. Mokymas vyko ne pagal numatytą planą, lektorius paskatino dalyvius klausinėti juos dominančius klausimus ir jie buvo aptariami. Mokymas truko trumpiau nei buvo numatyta.

Mokymas „Lietuvių kalba ir kultūros pagrindai“ planuotas pradėti 9 valandą, tačiau dėl vėlavusių dalyvių, paskaita pradėta tik 11.30. Laukta 10 dalyvių, iš jų atvyko 6 – tie patys savanoriai ir 3 asmenys, kilę iš Baltarusijos. Paskaita buvo dėstyta rusų kalba, individualiai verčiama į anglų kalbą austrei ir turkui. Metodinė medžiaga taip pat paruošta rusų kalba. Paskaitos eigoje pasirodė dar vienas kinų kilmės dalyvis, tačiau vos po 10-ties minučių jis atsiprašė ir išėjo kuo puikiau lietuvių kalba pareikšdamas, kad visa tai, ko čia mokoma, jis jau moka. Į mokymą atvyko ir vietinė televizija, trumpai filmavo mokymo eigą, dalyvių bandymus kalbėti lietuviškai, kalbino kai kuriuos dalyvius, Šiaulių verslo inkubatoriaus direktorių, abiejų mokymų lektorių. Po ilgosios pertraukos, numatytos darbotvarkėje, į mokymą sugrįžo 2 dalyviai.

Gruodžio 20 dieną vyko baigiamoji projekto konferencija. Susirinko apie 30 žmonių, nemažą jų dalį sudarė asmenys, kurie nuomojasi patalpas Šiaulių verslo inkubatoriuje. Taip

pat atėjo mokymuose dalyvavusios savanorės – mergina iš Austrijos ir mergina iš Gruzijos. Tikėtasi, kad konferencijos medžiaga vertėjos pagalba joms bus verčiama į anglų kalbą, kadangi jos buvo paprašytos čia dalyvauti. Tačiau visi konferencijos pranešimai buvo skaitomi lietuvių kalba.

Konferencijoje pristatyti 5 pranešimai. Pirmuoju pristatytas projektas su jo tikslais, uždaviniais, eiga ir rezultatais. Vienoje iš pristatymo skaidrių nurodyta, kad viename iš projekto uždavinių buvo numatyta apmokyti 15 žmonių. Taip pat pranešime pateikta, kad „Verslo organizavimo“ mokyme dalyvavo – 23, o mokyme „Lietuvių kalba ir kultūros pagrindai“ – 25 žmonės. Tačiau iš aukščiau pateiktos informacijos, akivaizdu, jog šie skaičiai neatitinka tikrovės. Antrasis pranešimas buvo apie gyventojų demografinę padėtį Lietuvoje ir Šiauliuose, pateikti statistiniai duomenys, kurie nieko bendro neturėjo su konkrečiai trečiųjų šalių piliečiais. Sekantis pranešimas buvo apie trečiųjų šalių piliečių įdarbinimo galimybes. Pateikti darbo biržos duomenys. Po to skaitytas pranešimas apie trečiųjų šalių piliečių integracijos ir verslo galimybes Lietuvoje. Pranešimas nebuvo subalansuotas konkrečiai trečiųjų šalių piliečiams. Pranešime pateikta medžiaga buvo labiau tinkama vietiniam Lietuvos piliečiui. Paskutinis pranešimas buvo apie trečiųjų šalių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo laikinai arba nuolat Lietuvoje galimybes. Pranešime remtasi esamais įstatymais šia tema. Konferencijos metu buvo galimybė pasiimti metodinių leidinių, skirtų trečiųjų šalių piliečiams, temomis: buhalterinė apskaita, verslo organizavimas, sveikatos apsauga, socialinė apsauga, verslo parama, švietimas. Numatyta, kad visus konferencijoje skaitytus pranešimus ir metodinius leidinius bus galima rasti Šiaulių verslo inkubatoriaus internetiniame puslapyje.

Kaip pateikta Šiaulių verslo inkubatoriaus tinklalapyje¹⁴, vykusiais mokymais stengiasi padėti imigrantams integruotis į naująją visuomenę. Rašoma, kad projekto vykdytojai yra pasiruošę padėti piliečiams iš trečiųjų šalių įveikti jiems kylančius sunkumus, t.y. kalbos barjerą, kultūrinius skirtumus, informacijos stoką apie šalies teisinę sistemą, socialinę bei verslo aplinką. Mokymų metu užmegzti tiesioginiai kontaktai su trečiųjų šalių piliečiais sudarys galimybę mažinti pastarųjų atskirtį. Šiuo projektu siekta įkurti informacinį centrą, kuriame būtų teikiamos žinios apie Lietuvos šveitimo, sveikatos, socialinės apsaugos, verslo paramos sistemą. Projektu įkurtas centras bus ta vieta, kur imigrantai iš trečiųjų šalių galės kreiptis į Šiaulių verslo darbuotojus įvairiais klausimais. Taip pat Šiaulių verslo inkubatorius įsipareigojo nemokamai 3 metus teikti biuro patalpas naujai trečiosios šalies piliečio įkurtai įmonei. Planuojama, kad „Verslo organizavimo“

¹⁴ Prieiga per internetą: <http://www.svi.lt/Projektai/Treciuju-saliu-pilieciams-pritapti-Lietuvoje-pades-integracijos-ir-verslo-ugdymo-centras>

mokymai esant poreikiui bus vedami naujajame centre. Juos ves profesionalūs lektoriai susidarius ne mažesnei kaip 10 asmenų suinteresuotai grupei.

Apibendrinimas

Buvo numatyti pagrindiniai projekto uždaviniai: 1) trečiųjų šalių piliečius supažindinti su lietuvių kalbos ir kultūros pagrindais, taip pat verslo kūrimo šalyje galimybėmis; 2) parengti metodinę medžiagą, verslo organizavimo, sveikatos, socialinės apsaugos, švietimo klausimais. Projekto metu buvo parengti ir išleisti lietuvių, rusų ir anglų kalbomis numatyti metodiniai leidiniai, kuriuos kiekvienas dalyvis galėjo laisvai pasiimti mokymų ar baigiamosios konferencijos metu. Svarbiausiu projekto tikslu buvo integracinio ir verslumo ugdymo centro, skirto trečiųjų šalių piliečiams, įkūrimas, kas išties teoriškai buvo įvykdyta.

Projekto vykdymo metu kilo sunkumų dėl numatytos projekto tikslinės grupės pasyvumo. Galima daryti prielaidą, kad projekto vykdytojų išreikštas poreikis šiai inovacijai neatitiko realios padėties arba buvo nepatikimi pasirinkti informacijos sklaidos metodai. Ruošiantis numatytiems mokymams neatsižvelgta į gavėjo kultūrinius ypatumus, t.y. mokymų skaidrės ar metodinė medžiaga paruoštos rusų kalba neatsižvelgiant į tai, kad dalyviai gali būti ir anglakalbiai. Mokymų metu dalyviams įteiktose seminarų vertinimo formose matyti, kad dalyviai pasisako už trumpesnį mokymų laiką, kadangi darbotvarkėje numatyta 10-ties valandų paskaita dalyviams pasirodė išties varginanti.

3.4. Šiaulių apskrities armėnų bendruomenės narių imigracijos ir integracijos patirtys Lietuvoje

Tyrimo metu interviavimo būdu apklausti 5 Šiaulių apskrities armėnų bendruomenės nariai. 3 iš informantų yra vyresni nei 40 metų, kiti – apie 30 metų amžiaus. Minimas metų skirtumas šiuo atveju yra svarbus tuo, kad pastebėtos tam tikros tendencijos panašaus amžiaus pateikėjų atsakymuose. Pusiaus struktūruotu interviu išsiaiškintos kiekvieno informanto atvykimo į Lietuvą priežastys, lūkesčiai bei individualios integravimosi Lietuvoje patirtys. Visi informantai į Lietuvą atvyko apie 1990-tuosius metus, Sovietų Sąjungos žlugimo laikotarpiu.

Imigracija. Iš interviu matyti, kad visų informantų atvykimą į Lietuvą **nulėmė išstūmimo ir pritraukimo faktoriai**. Kaip teigė bendruomenės pirmininkas Rafik*, išvykimas iš Armėnijos 90% yra priverstinis. Emigraciją įtakojo dar I-ojo pasaulinio karo metais vykęs armėnų genocidas, 1988-tųjų metų žemės drebėjimas, kalnų Karabacho konfliktas tarp Armėnijos ir Azerbaidžano bei kitos priežastys, lemiančios sunkią vietinių padėtį šalyje. Informantas teigė, kad milijonai žmonių likę be nieko tiesiog buvo priversti emigruoti. Remiantis migracijos teorijų išskirtais bendrais migraciją lemiančiais veiksniais, galima teigti, kad informantų atvejais jų apsisprendimą migruoti lėmė demografiniai, socialiniai, politiniai, ekonominiai, psichologiniai bei geografiniai saugumo veiksniai.

Visi informantai paminėjo pirmininko išvardintas emigravimo iš Armėnijos priežastis, išstūmimo iš šalies veiksniai. Pritraukimo į Lietuvą veiksniai taip pat buvo gana tapatūs. Rafik atveju mobilumo laisvė Sovietų Sąjungos ribose lėmė apsisprendimą atvykti į Lietuvą mokytis norimą specialybę. Tokiu būdu informantas baigęs mokslus rado darbą ir sukūrė šeimą su lietuve, kas paskatino jį čia pasilikti. Šeimos sukūrimas su lietuve taip pat paskatino įsikurti Lietuvoje ir kitą informantą – Sarkis. Sarkis priklausęs Sovietų Sąjungos armijai atliko karinę tarnybą įvairiose šalyse, tačiau Lietuva pasirinkta įsikurti neatsitiktinai. Tai nulėmė turimas gyvenamasis būstas, esami draugai, pažįstami, o vėliau ir sukurta šeima. Sarkis teigė, kad Lietuvoje pasiliko siekdamas gerovės savo vaikams. Informanto Boris atveju Lietuva taip pat pasirinkta kaip imigracinė šalis siekiant materialinės gerovės sau ir savo šeimai. Tuo metu informantui buvo užtikrinta darbo vieta ir gyvenamasis būstas, kas paskatino imigruoti į šią šalį. Ašot ir Gor atvejais būdami dar vaikai jie neturėjo pasirinkimo laisvės jų tėvams nusprendus imigruoti į Lietuvą. Ašot senelis tuomet turėjęs verslą šioje šalyje padėjo įsikurti Ašot šeimai. Gor tėtis turėjo ryšių su

* Visų informantų vardai, jiems leidus, nėra pakeisti

vietiniais Lietuvoje taip pat imigravo į šalį siekdamas gerovės savo šeimai. Matyti, kad pagal migracijos motyvą ir pobūdį informantų atvejais dažniausiai buvo pasirenkama **darbo migracija**.

Integravimasis. Bendruomenės pirmininkas teigė, kad tik atvykęs į Lietuvą buvo nustebintas kai kurių skirtumų tarp savo tautinės šalies ir Lietuvos. Jo teigimu, nors abi šalys buvo tos pačios santvarkos sudėtyje, tačiau skirtumus pamatyti nebuvo sunku. Pirmiausia, visus informantus stebino lietuviams nebūdinga pagarba vyresniam žmogui, kas armėnams yra pripažinta norma. Rafik paklaustas, kaip prisitaikė ar kovojo su esamais skirtumais, informantas atsakė: „Prisitaikiau, viskas įmanoma. <...> viskas priklauso nuo pačio žmogaus. Jeigu nori, jeigu jau viską palikai, atvykai būti čia, toje visuomenėje, tu turi prisitaikyti prie aplinkos, nes asmuo negali pakeisti visą sistemą arba visą kultūrą palei savo ir turi prisitaikyti ten, kur gyvena, kur dirba, kur mokosi“. Rafik ir Gor teigė, kad atvykus į kitą šalį neišvengiamai tenka prisitaikyti vietinėje visuomenėje, kadangi neįmanoma kovoti su visa sistema. Siekdami prisitaikyti visi informantai išmoko lietuvių kalbą. Gor ir Ašot lankė lietuviškas mokyklas, baigė studijas Lietuvos universitetuose, tad lietuvių kalba jiems lengviau įkandama. Rafik teigė, kad mokėdamas lietuvių kalbą „tampė kažkoks individas, su tavim pradeda bendrauti žmonės, domėtis“. Tokiu būdu žmonės tampa draugiškesni ir atviresni, ima domėtis tavimi kaip kitataučiu. Sarkis šiuo klausimu taip pat pasisako už vietinės kalbos mokymąsi „nešiok kepurę tos šalies, kur vaikštai“. Čia reiškia, išmok kalbą tos šalies, kur gyveni. <...> Vis tiek čia reikia gerbti ir šalį, turi nepriklausomybę, savo valstybinę kalbą, konstituciją, visą kita, nu čia normalus žmogus turi normaliai suprasti, kad reikia mokintis lietuvių kalbą“. Dar vienas žingsnis pritaipimo vietinėje visuomenėje link buvo Lietuvos **pilietybės įgijimas**. Visi informantai, išskyrus Gor, yra Lietuvos piliečiai, tačiau ir Gor teigė, jog jau ruošiasi tapti Lietuvos piliečiu. Sarkis teigė, kad įgijęs šalies pilietybę tampa „pilnavertis normalus žmogus, kaip ir visi. Ir atsakai prieš lietuvišką įstatymą kaip ir visi lietuviai“. Išties matyti visų informantų **motyvacinis nusiteikimas** įsikurti Lietuvoje. Imigrantai, savo pagrindinėmis imigravimo priežastimis įvardindami geresnę ateitį, šeimos gerovės siekį, savęs realizaciją, jau nurodo, kad jie yra pilnai motyvuoti taikytis prie naujosios aplinkos.

Informantai teigė, kad lietuviai išties domisi jų etnine kultūra, nuolat sulaukia suinteresuotų žmonių dėmesio, todėl turi ir daug pažįstamų bei artimų draugų lietuvių tarpe. Informantai taip pat domisi ir lietuvių kultūra ar politine, socialine, ekonomine padėtimi. Informantai domėdamiesi atranda sąsajas tarp Armėnijos ir Lietuvos kultūrų. Rafik atveju išties atsiskleidė **kultūrinio distancionalumo aspektas**, kuomet svetima šalis subjektyviai suvokiama itin panaši į gimtąją šalį, nors realiai jos gali būti itin skirtingos. Rafik teigė „kuo gilyn istoriją einu,

labai aš randu didelį sąsają nuo senovės Romos ir tarp mūsų tautų sąsajas“. Informantas ypatingai gerai susipažinęs su vietine kultūra, istorija, įvaldęs kalbą. Interviu metu nuolat minėjo atrastus panašumus tarp naujosios ir gimtosios šalies. Tuo tarpu kitas informantas Boris teigė, kad „panašumas yra, bet kai pradedi giliau žiūrėti, aišku, jau ir skirias“.

Informantai teigė, jog nuolat žiūri Lietuvos žinias, skaito laikraščius. Tai jiems aktualu ne tik kaip Lietuvos gyventojams, tačiau ir kaip verslininkams. Rafik teigė, kad diskusijų metu jis neretai pasinaudoja turimos žiniomis, tai jam padeda sulaukti pripažinimo vietinių tarpe. Tokiu būdu įgaunamas **socialinis palaikymas** iš vietinių, padedantis sušvelninti patiriamas neigiamas Rafik kaip imigranto integracijos pasekmes. Informantai paklausti ar šeimose puoselėja lietuviškas, ar armėniškas tradicijas, atsakė, kad švenčiamos tiek lietuviškos, tiek armėniškos šventės. Gor į šį klausimą atsakė: „Švenčiam lietuviškas šventes pagal tradicijas. Ir armėniškas švenčiam su šeima. Jei nori suprasti žmones, reikia domėtis jų šaknimis. Čia tas pats kaip „pasakyk, kas tavo draugai, pasakysiu, kas tu“. Visi informantai teigė, kad pagrindinės šventės daug kuo sutampa, tad nėra būtinybės jų atsisakyti.

Nors visi informantai palaiko gana artimus ryšius su vietiniais, tačiau kai kurie yra ir itin aktyvūs savo tautinės bendruomenės nariai, kuri įsteigta 2001 metais. Galima teigti, kad šiuo atveju yra būdinga **konformistinė strategija**, kuriai būdingas socialinis įsitraukimas per socialinius tinklus bei kultūrinis įsitraukimas, kuomet įsitraukiama tiek į vietinės visuomenės kultūrinį gyvenimą, tiek stengiamasi išsaugoti savo tautinę tapatybę. Šiuo atveju yra itin svarbūs ryšiai su savo tautiečiais. Ašot paklaustas, ką jam reiškia jo tautinė bendruomenė, jis atsakė, kad jam svarbus bendravimas su jais, tai jam padeda „netaip liūdėti“. Tautiečiai šiuo atveju suteikia emocinę paramą, užjaučia, padrąsina būnant naujoje šalyje. Nors vėliau Ašot, taip pat ir Gor savo interviu metu teigė, kad šiuo metu ištis daugiau laiko skiria verslų plėtojimui ar savo pomėgiams. Ašot nuomone, bendruomenės veiklai daugiau laiko gali skirti vyresnio amžiaus tautiečiai, kadangi jie turi tam daugiau laiko ir jaučia didesnius sentimentus savo tėvynei. Ašot teigė: „stengiuos padėti kiek aš turiu laisvo laiko ir galimybės. Bet, kaip pasakyti, aš pilnumoj atiduot savo laiką neturiu. Aš taip kartais netgi galvoju, pas mane prioritetai kitokie. Aš turiu daugiau laiko skirti verslą, dar kažką“. Čia galima pridurti, kad **amžiaus faktorius** turėjo tam tikros įtakos tik atvykus į Lietuvą ir bandant joje adaptuotis. Amžiaus faktorius (Soldatova, 2002) pasireiškia tuo, kad jaunesnio amžiaus imigrantai neretai sėkmingiau integruojasi naujoje visuomenėje, todėl, galima daryti prielaidą, vėliau jaučia didesnę prierašumą imigracinei šaliai ir mažesnę savo gimtinei.

Informantai Šiaulių apskrities armėnų bendruomenės tikslais įvardijo **tautinio tapatumo išsaugojimą** ir Lietuvos visuomenės pažindinimą su savo tautinėmis savybėmis, istorija

ir kultūra. Rafik teigė, kad dabar Lietuvoje yra itin daug neigiamos informacijos apie armėnus, Karabacho konfliktą, todėl siekiama teisingai informuoti Lietuvos visuomenę. Pastarasis tikslas vykdomas rengiant bendruomenės narių finansuojamas fotografijų parodas ir įvairius renginius. Kaip teigė pirmininkas, anksčiau daugiau paremdavo Kultūros skyrius, Tautinių mažumų departamentas, tačiau pablogėjus Lietuvos finansinei situacijai, sumažėjo finansavimas. Šiaulių apskrities armėnų bendruomenė palaiko artimus ryšius su kitų miestų tautiečiais, nuolat dalyvauja Kaune Tautinių mažumų namuose rengiamuose tautiečių renginiuose. Šiauliuose, pirmininkui subūrus tautinių mažumų narius, taip pat siekta įsteigti tokius namus, kur būtų galimybė susiburti ir rengti įvairius renginius, tačiau tokia patalpa nesuteikta teigiant, kad tam nėra lėšų. Bendruomenė aktyviai **dalyvauja visuomeninėje veikloje**, yra kviečiami į įvairius miesto renginius, kurių stengiasi nepraleisti, taip siekdami nebūti užmiršti. Todėl bendruomenė naudoja proga ir dalyvauja vykdomuose projektuose. Siekdami supažindinti vietinę visuomenę su savo kultūra ir istorija, naudojamosi progomis viešai apie save papasakoti. Viena projekto jie buvo pakviesti papasakoti apie save ir tautiečius, integracijos keliamus sunkumus. Kuriant verslą, konkrečiai atidarant kavines, restoranus, taip pat stengiamasi kuo autentiškiau atskleisti savo tautiškumą – įrengiama autentiška Armėnijos aplinka, patiekiami nacionaliniai patiekalai. Stengiamasi pasirūpinti ir savo tautiečiais Lietuvoje, pvz. suteikiant darbą savo įmonėje, kavinėje ir kt. Armėnų bendruomenė jaučiasi išties dėkinga lietuvių visuomenės nariams, todėl vykdydama 20-ties metų žemės drebinimo jubiliejaus minėjimą masinėmis informacijos priemonėmis sukvietė lietuvių, dalyvavusių pagalbą teikiančiose operacijose Armėnijoje. Tokiu būdu bendruomenė išreiškė dėkingumą ir užmezgė kontaktus su dalyviais.

Informantai paklausti ar save laiko Lietuvos armėnais, ar armėnų kilmės lietuviais, vienareikšmiškai atsakė, kad jie yra Lietuvos armėnai. Visi informantai domisi Armėnijos padėtimi, žiūri armėniškus televizijos kanalus, skambina savo artimiesiems į tėvynę. Paklausti, kaip dažnai aplanko Armėniją, vieni atsakė, kad dažniausiai nuvyksta vieną kartą į metus, kiti, kad ten buvo prieš keletą metų, nes aplankyti tėvynę tiesiog neleidžia galimybės. Tačiau Rafik teigė, kad pabuvus tėvynėje keletą dienų jau norisi grįžti į Lietuvą, nes čia jau išties jaučiamasi savu. Paklausti ar turi ateityje planų grįžti į Armėniją, informantai atsakė, kad tokių planų išties nėra, kadangi čia sukurtos šeimos, turimos socialinės garantijos, palyginti geros sąlygos gyventi.

Galima daryti išvadą, kad informantai išties yra gana sėkmingai integravęsi į Lietuvos visuomenės gyvenimą. Gor teigė: „Lietuva yra mano gimtinė. Turiu daug gerų draugų lietuvių. Mano žmona – lietuvė. Turiu dukrą. Man patinka Lietuva, aš myliu šitą šalį. Man patinka Šiauliai, patogus miestas, viskas vietoj“. Tai tik įrodo, kad džiaugiamasi savo padėtimi šalyje.

Informantai užsiima savo verslais, tad turi įgiję tam tikrą statusą Lietuvos visuomenėje, tačiau tuo pačiu jie palaiko ir savo etninį tapatumą būdami Šiaulių apskrities armėnų bendruomenės nariais. Būtent šie du pagrindiniai veiksniai ir yra sėkmingą integraciją apibūdinantys aspektai (Kasatkina, Leončikas, 2003). Visų informantų atvejais gana skirtingi nustatant kokia integracija individualiais atvejais buvo pirmesnė. Rafik, Sarkis ir Boris atvejais pirmine integracija galima įvardinti ekonominę-socialinę integraciją, kuomet pastarųjų dviejų atvejais buvo imigruojama darbo tikslais, o Rafik atveju – mokymosi. Vėliau Sarkis ir Rafik sukūrė šeimas su lietuvėmis. Šiuo atveju šeimą galima įvardinti kaip socialinę institutą, nulemiantį struktūrinę integraciją. Ašot ir Gor pirmine integracija laikytina struktūrinė integracija, kuomet dalyvauta socialinėse institucijose, tokiose kaip mokykla, vėliau universitetai. Po to integruotasi ekonomiškai įkuriant savo verslus Lietuvoje. Tuo tarpu sociokultūrinė integracija visų informantų atvejais vyko nuolatos, kuomet tiek oficialioje ar neoficialioje aplinkoje buvo užmezgami kontaktai su vietiniais gyventojais. Informantai pasirinko prisitaikymo būdą šalyje, kuomet stengiamasi sėkmingai integruotis mokinantis vietinės kalbos, besidomint lietuvių kultūra, istorija, dirbant ar studijuojant. Šiais atvejais patenkinami tiek individualūs pateikėjų poreikiai – siekis išsaugoti savo tautinį savitumą – ir aplinkos reikalavimai – prisitaikymas prie aplinkoje priimtų normų ir vertybių.

IŠVADOS

Gyventojų kėlimasis iš vienos vietovės į kitą visam ar kai kuriam laikui kertant administracines ribas traktuojamas kaip migracija. Šiuolaikinėje dinamiškoje visuomenėje itin populiarī tarptautinė migracija, kuomet migruojama pasauliniu mastu. Kalbant apie Europos Sąjungą, čia skiriamos dvi imigracijos rūšys: imigracija iš vienos ES valstybės narės į kitą ir imigracija iš trečiųjų šalių. Šiuo atveju migrantais ES šalyse laikomi tik trečiųjų šalių piliečiai, t.y. ne ES valstybių narių piliečiai. Trečiųjų šalių piliečiais taip pat laikomi Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybių narių (angl. EFTA), t.y. Lichtenšteino, Šveicarijos, Islandijos, Norvegijos, piliečiai. Migracijos priežastys yra įvairios ir individualiai priklausomos nuo kiekvieno migruojančio asmens padėties bei susidariusios situacijos. Tačiau, remiantis migracijos teorijomis, galima teigti, kad pagrindiniai migraciją lemiantys faktoriai yra išstūmimo iš esamos gyvenamosios vietos ir pritraukimo į vietovę, kur ketinama migruoti, priežastys.

Viena pagrindinių sąvokų, figūruojančių migracijos procesą analizuojančiose teorijose, yra integracija. Integracija apibrėžiama kaip procesas, kurio metu kitatautis įsitraukia ir pilnavertiškai dalyvauja priimančios šalies visuomenės sferose. Individas integruodamasis įgyja pakankamai įgūdžių dalyvauti imigracinės šalies kultūriniame ir visuomeniniame gyvenime tuo pačiu išsaugodamas savo tautinį savitumą. Vadinamoji sėkminga integracija priklauso tiek nuo individualių imigranto pastangų, tiek nuo vietinės visuomenės požiūrio į atvykstančiuosius ar priimančios šalies taikomos imigracijos ir integracijos politikos. Imigrantas pirmiausia integruojasi per antrinius socialinius darinius, t.y. integruojasi instituciskai – užsiima profesine veikla, tampa įvairių grupių nariu. Vėliau integruojamasi į pirminius kontaktus arba pirminio socialumo darinius, t.y. santuoka su vietiniu gyventoju, palaikoma draugystė, artimi ryšiai su vietiniais. Migracijos teorijose išskiriamos kelios pagrindinės strategijos, nusakančios kitataučių integravimosi naujoje visuomenėje ypatumus: konformistinė, reprezentacinė, segregacinė ir navigacinė. Visos strategijos pagrindiniu integravimosi bruožu numato profesinį-ekonominį įsitraukimą į imigracinę šalį. Tačiau visose strategijose yra skirtingai išreikštas susisaistymas su vietine ar savo tautine bendruomene.

Atsižvelgiant į numatytą darbo tikslinę grupę ir tikslą, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kaip ES mastu yra numatyta integruoti imigrantus iš trečiųjų šalių. Vienu iš pagrindinių ES migracijos ir integracijos politikos uždavinių yra bendro mechanizmo patekti į valstybių narių darbo rinkas sukūrimas trečiųjų šalių piliečiams. Bendrais integracijos principais teigiama, kad integracija yra dvipusis, konstruktyviais santykiais, kuriais siekiama tolerancijos ir abipusės pagarbos, grindžiamas procesas, į kurį įtraukiami tiek imigrantai, tiek vietos gyventojai. Kaip viena

svarbiausių integravimo dalių numatytas imigrantų informavimas apie jų turimas teises ir pareigas. Darbas laikytinas viena pagrindinių sėkmingo integravimo sąlygų. Teigiama, kad būtinas imigrantų ir jų vaikų lavinimas, ugdymas bei švietimas, kas padėtų jiems sėkmingiau pritapti naujoje aplinkoje ir paskatintų tapti aktyviais visuomenės nariais. Imigracinės šalies pilietybė laikoma pagrindine integravimo idėja. ES narės skatinamos imigrantų statusą artinti prie ES pilietybės standartų. ES skirdama vis daugiau dėmesio imigrantų iš trečiųjų šalių integracijai, 2007 metais įsteigė atitinkamą Europos fondą, skirtą remti valstybių narių veiksmus, skirtus imigrantų iš trečiųjų šalių integracijai.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima teigti, kad Lietuvoje iš keliolikos atitinkamų institucijų tik 2 įstaigos yra tiesiogiai susijusios su užsieniečių integracijos procesu. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atsako už paramos teikimą gavusių prieglobstį šalyje imigrantų integracijai. Tuo tarpu Pabėgėlių priėmimo centras įgyvendina šių užsieniečių socialinę integraciją. Galima daryti išvadą, kad Lietuvoje nėra atsakingos įstaigos už imigrantų iš trečiųjų šalių integraciją. Vis dėlto Lietuvoje pastaruoju metu susitelkta ties informacijos teikimu užsieniečiams, įskaitant ir imigrantus iš trečiųjų šalių, apie verslo organizavimą bei galimą gauti verslo paramą. Galima teigti, jog Lietuvos migracijos ir integracijos politinėje sistemoje prioritentinė vieta skiriama imigrantų iš trečiųjų šalių ekonominei integracijai. Tuo tarpu struktūrinė ir sociokultūrinė integracijos didžiąja dalimi lieka pačio imigranto rankose arba yra vystomos EIF fondo paramos pagalba vykdomais projektais.

Fondo parama yra sėkmingai naudojama ir Lietuvoje įgyvendinant numatytus trečiųjų šalių piliečių integravimo būdus. ES finansiškai remiant, Lietuvoje numatyta kurti palankią aplinką imigrantams iš trečiųjų šalių pritapti naujoje aplinkoje. Šiaulių verslo inkubatorius siekdamas šio tikslo 2011 metais įgyvendino projektą „Trečiųjų šalių piliečių integravimas verslo ugdymas Šiaurės Lietuvoje“, kuriuo buvo numatyta sudaryti tikslinės grupės atstovams galimybes naudotis viešosiomis ir privačiomis paslaugomis. Projekto metu vykusiais mokymais stengtasi padėti imigrantams iš trečiųjų šalių integruotis į naująją visuomenę. Pagrindinis projekto tikslas buvo integracinio ir verslumo ugdymo centro, skirto trečiųjų šalių piliečiams, įkūrimas. Tačiau, galima teigti, kad ši inovacija tik iš dalies pasiteisino. Abejotinas yra trečiųjų šalių piliečių poreikis šiai inovacijai, kadangi projekto dalyvių skaičius buvo itin mažas. Stebėjimo dalyvaujant metu buvo matyti, kad dalyviai vykdomų mokymų metu buvo gana pasyvūs, kas patvirtina, kad mokymai neturės didelės praktinės naudos.

Norint išsiaiškinti ar priemonės, kurių imamas bandant integruoti imigrantus iš trečiųjų šalių, yra veiksmingos ir pilnai pasiteisina, susitelkta ties individualiomis Šiaulių apskrities

armėnų bendruomenės narių patirtimis. Iš informacijos, surinktos interviavimo būdu, matyti, kad pateikėjai palaipsniui patys savanoriškai integruojasi naujoje šalyje. Atsižvelgiant į tai, kad pateikėjai į Lietuvą imigravo valstybės nepriklausomybės atgavimo metu, galima daryti prielaidą, kad tuometinis vietinių nusiteikimas prieš kitataučius buvo labiau priešiškas. Tokiu būdu tuometinėje Lietuvoje šiandien vykdomi projektai imigrantų integracijai galėjo būti labiau aktualūs. Vis dėlto imigrantų iš trečiųjų šalių integravimosi strategijos aktualios ir šiandien. Pateikėjai siekė prisitaikyti išmokdami vietinę kalbą, įgydami šalies pilietybę, įgaudami socialinį vietinių ir savo tautiečių palaikymą, įsitraukdami į visuomeninę veiklą ir tuo pačiu išsaugodami savo tautinį savitumą. Iš pateiktųjų interviu matyti, kad jie sėkmingai integravosi tiek ekonomine, tiek struktūrine bei sociokultūrine prasme. Tad čia iškyla klausimas apie vykdomų projektų, skirtų trečiųjų šalių piliečiams būtinumą dabartinėje labiau liberalioje visuomenėje. Čia taip pat reikėtų atsižvelgti į tai, kad tiriamu projektu atsiskleidė, jog imigrantų iš trečiųjų šalių poreikis vykdomoms inovacijoms nėra stipriai išreikštas.

Migracija ir integracija – tai neatsiejami du to pačio poliaus aspektai. Kad ir koku mastu migruojama, bet koku atveju, vienaip ar kitaip stengiamasi integruotis. Integracija apima tiek imigracinėje šalyje taikomas integravimo strategijas, tiek pačio migranto pasirinktas integravimosi strategijas. Reikia pridurti, kad integracija gali būti tiek sėkminga, tiek nesėkminga. Migrantas pasilieka sau teisę pilnavertiškai integruotis ir naudotis šalyje siūlomais integravimo būdais arba teisę atsiriboti nuo tokių galimybių.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. Apap, J., Carrera, S. Towards a proactive immigration policy for the EU? CEPS working document No. 198, 2003, [žiūrėta 2012 03 04]. Prieiga per internetą: <http://aei.pitt.edu/1815/1/WD198.pdf>
2. Basch, L., etc. Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. London, New York: Routledge, 2005 [žiūrėta 2012-02-18]. Prieiga per internetą:
<http://books.google.lt/books?id=ffUbdxznzZjYC&printsec=frontcover&dq=Nations+Unbound:+Transnational+Projects,+Postcolonial+Predicaments,+and+Deterritorialized+NationStates&hl=lt&sa=X&ei=8rxgT8v8C8qx8QP03dHTBw&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=Nations%20Unbound%3A%20Transnational%20Projects%2C%20Postcolonial%20Predicaments%2C%20and%20Deterritorialized%20Nation-States&f=false>
3. Beresnevičiūtė, V. Etninių grupių socialinės integracijos dimensijos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje. *Etniškumo studijos*. Vilnius: Eugrimas, 2005
4. Blažulionis, L. Teisinės aplinkos analizė, siekiant ištirti bei aprašyti teisinį trečiųjų šalių piliečių darbo ir gyvenimo Lietuvoje reglamentavimą, 2009
5. Brettell, C., Hollifield F. J. Migration theory – talking across disciplines, 2000 [žiūrėta 2012-02-18]. Prieiga per internetą:
http://books.google.lt/books?id=7zpB10HrcGMC&pg=PA81&dq=two+labor+market+theory+migration&hl=lt&sa=X&ei=s_1hT4PxFOt54QT88qTjBw&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=two%20labor%20market%20theory%20migration&f=false
6. Brinkmann, G. Family Reunification of Third-Country Nationals: Access of Family Members to Social Protection Benefits. *European Journal of Migration & Law*. Jul2002, Vol. 4, P. 291–308
7. Brouwer, E. Effective Remedies for Third Country Nationals in EU Law: Justice Accessible to All? *European Journal of Migration & Law*. Jul2005, Vol. 7, P. 219–236
8. Brubaker, R. The return of assimilation? Changing perspectives on immigration and its sequels in France, Germany, and the United States. *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 24, No. 4, 2001. P. 531–548
9. Canetta, E. The EU Policy on Return of Illegally Staying Third-Country Nationals. *European Journal of Migration & Law*. Dec2007, Vol. 9, P. 435–450
10. Carrera, S., Wiesbrock, A. Whose European Citizenship in the Stockholm Programme? The Enactment of Citizenship by Third Country Nationals in the EU. *European Journal of Migration & Law*. Aug2010, Vol. 12, P. 337–359

11. Castles, S. International migration at the beginning of the twenty-first century: global trends and issues. *International Social Science Journal*, September 2000/ 52, P. 269–281 [žiūrėta 2012-02-18].
Prieiga per internetą:
http://www.blackwellpublishing.com/content/bpl_images/journal_samples/issj0020-8701~52~165~258/258.pdf
12. Caviedes, A. The open method of co-ordination in immigration policy: a tool for prying open Fortress Europe? *Journal of European Public Policy*. April 2004, P. 289–310 [žiūrėta 2012 02 25].
Prieiga per internetą:
<http://www.eucenter.wisc.edu/OMC/Papers/Other/caviedesJEPP.pdf>
13. Coutin, S. Cultural Logics of Belonging and Movement: Transnationalism, Naturalization, and US Immigration Politics. *American Ethnologist*, November 2003, P. 508–526 [žiūrėta 2012-02-18].
Prieiga per internetą:
http://books.google.lt/books?id=ImnEMK_hKCgC&pg=PA310&dq=Cultural+Logics+of+Belonging+and+Movement:+Transnationalism,+Naturalization,+and+US+Immigration+Politics&hl=lt&sa=X&ei=ab5gT923O9SG8gOxpOjEBw&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=Cultural%20Logics%20of%20Belonging%20and%20Movement%3A%20Transnationalism%2C%20Naturalization%2C%20and%20US%20Immigration%20Politics&f=false
14. Čiubrinskas, V. Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007
15. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Trečiųjų šalių piliečių padėties darbo rinkoje analizė, 2008
16. de Haas, H. Migration and development: A Theoretical Perspective. Bielefeld: COMCAD, 2007 [žiūrėta 2012-03-18]. Prieiga per internetą:
<http://www.scribd.com/doc/19260119/Migration-Theory>
17. Douglass, M., Roberts S. G. Japan and Global Migration – Foreign Workers and the Advent of a Multicultural Society, 2003 [žiūrėta 2012-02-18]. Prieiga per internetą:
<http://books.google.lt/books?id=AcmIayq35osC&pg=PA124&dq=Migration+systems+theory&hl=lt&sa=X&ei=eQBiT6q7CM6V8gPp8pieCA&ved=0CDkQ6AEwAQ#v=onepage&q=Migration%20systems%20theory&f=false>
18. Ervin, A. M. Applied Anthropology: tools and perspectives for contemporary practice. Boston: Allyn and Beacon, 2000
19. European Commission Directorate-General for Communication. Rankraštis parengtas 2009 m. gegužės mėn.
20. Europos Sąjungos Taryba. Europos Sąjungos Tarybos 2007 m. birželio 25 d. sprendimas „Dėl Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai 2007–2013 m. laikotarpiui pagal Solidarumo ir migracijos srautų valdymo bendrąją programą įsteigimo“ (2007/435/EB) [žiūrėta 2012-03-11]. Prieiga per internetą: <http://esf.socmin.lt/index.php?-1908456544>
21. Fadejeva, J. Užsienio studentų adaptacija Lietuvos visuomenėje: sociologinė analizė (VPU atvejis), 2010

22. Freeman, G. P., Ogelman, N. Homeland citizenship policies and the status of third country nationals in the European Union. *Journal of Ethnic & Migration Studies*. Oct98, Vol. 24, P. 769–775
23. Friedman, J. Being in the world: globalization and localization. London, 1990
24. Hansen, R. A European citizenship or a Europe of citizens? Third country nationals in the EU. *Journal of Ethnic & Migration Studies*. Oct98, Vol. 24, P. 751–762
25. Hofstede, G., Cultures and Organizations. Software of the Mind. Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival. N.Y. McGraw-Hill, 1997 [žiūrėta 2012-03-10]. Prieiga per internetą: http://books.google.lt/books?id=o4OqTgV3V00C&printsec=frontcover&dq=Cultures+and+Organizations.+Software+of+the+Mind.+Intercultural+Cooperation+and+Its+Importance+for+Survival&hl=lt&sa=X&ei=s8ZgT_ZJw9byA82X4JUH&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q&f=false
26. International Organization for Migration. World migration 2003: managing migration challenges and responses for people on the move. Geneva, 2003 [žiūrėta 2012-03-24]. Prieiga per internetą: <http://books.google.lt/books?id=6YUR4QSNDbUC&pg=PP28&dq=Migration+network+theory&hl=lt&sa=X&ei=mv5hT5DFFfHY4QSEgbH1Bw&ved=0CEkQ6AEwBA#v=onepage&q=Migration%20network%20theory&f=false>
27. Jesse, M. The Value of 'Integration' in European Law-The Implications of the Förster Case on Legal Assessment of Integration Conditions for Third-Country Nationals. *European Law Journal*. Mar2011, Vol. 17, P. 172–189
28. Karaliūtė, E. Kultūrinis šokas: kokį jį patiria skirtingų kultūrų atstovai. *Magistro baigiamasis darbas*. Vilnius: VPU, 2003
29. Kardelis, K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis. Šiauliai: Lucilijus, 2007
30. Kasatkina, N., Leončikas, L. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius: Eugrimas, 2003
31. Kleinschmidt, H. EU Migration Policy. Institute of Social Science, University of Tsukuba, 2002 [žiūrėta 2012 02 18]. Prieiga per internetą: www.unu.edu/HQ/japanese/gsj/gsj2002j/shonan18/Kleinschmidt7fullE.pdf
32. Kostakopoulou, T. Long-term resident third-country nationals in the European Union: normative expectations and institutional openings. *Journal of Ethnic & Migration Studies*. Jul2002, Vol. 28, P. 443–462
33. Koven, G. S., Götzke, F. American Immigration Policy – Confronting the Nation's Challenges, 2010 [žiūrėta 2012-02-18]. Prieiga per internetą: http://books.google.lt/books?id=Pq04PFuRmQgC&pg=PA5&dq=neoclassical+economic+theory+migration&hl=lt&sa=X&ei=_PthT_C1I8Xq8QOIvoS7CA&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=neoclassical%20economic%20theory%20migration&f=false
34. Kuznecovienė, J. Lietuvių imigrantų Norvegijoje, Anglijoje ir Ispanijoje įsitraukimo strategijos: nuo komformizmo iki navigacijos. *Filosofija. Sociologija*. 2009. T. 20. Nr. 2, P. 96–103

35. Lygių galimybių plėtros centras. Įvairovei atvira mokykla: kodėl ir kaip siekti kultūrų dialogo, 2010
36. Maslauskaitė, A., Stankūnienė, V. Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. Vilnius, 2007
37. Matonytė, I., Klementjevienė, A. Ne Europos Sąjungos šalių mokslininkų integracija Lietuvos universitetuose. *Viešoji politika ir administravimas*. 2011, T. 10, Nr. 1, P. 79–90
38. Morano-Foadi, S., Andreadakis, S. The Convergence of the European Legal System in the Treatment of Third Country Nationals in Europe: The ECJ and ECtHR Jurisprudence. *European Journal of International Law*. Nov2011, Vol. 22, P. 1071–1088
39. Morkevičius, V., LiDA metodologiniai mokymai 2008 m. lapkričio mėn. 22 d. – [žiūrėta 2012 04 13]. Prieiga per internetą:
www.lidata.eu/files/mokymai/QCA_2008/2008_QCA.ppt
40. Murphy, C. Global institutions, marginalization, and development, 2005 [žiūrėta 2012-03-10]. Prieiga per internetą:
<http://books.google.lt/books?id=onzd-JdVt8oC&printsec=frontcover&dq=marginalization&hl=lt&sa=X&ei=tCBjT8HZJs-u8QPu9LSgCA&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=marginalization&f=false>
41. Niessen, J., Huddleston, T. Setting up a system of benchmarking to measure the success of integration policies in Europe. European Parliament, 2006, [žiūrėta 2012 02 18]. Prieiga per internetą: http://www.migpolgroup.org/publications_detail.php?id=15
42. Persell, C. H. Becoming a Member of Society Through Socialization. *Understanding Society: An Introduction to Sociology*. 1990, P. 98–107
43. Peters, B. Collective Identity, Cultural Difference and Developmental Trajectories of Immigrant Groups. *Identity and Migration. Migrants in Western Europe*, 2003 England: Ashgate, P. 13–35 [žiūrėta 2012-03-09]. Prieiga per internetą:
<http://books.google.lt/books?id=Cyc7nsMbGUC&pg=PA13&dq=Collective+Identity,+Cultural+Difference+and+Developmental+Trajectories+of+Immigrant+Groups&hl=lt&sa=X&ei=oMNgt8nDNc6s8QOr7sy5Bw&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q=Collective%20Identity%2C%20Cultural%20Difference%20and%20Developmental%20Trajectories%20of%20Immigrant%20Groups&f=false>
44. Peters, K. Living Together in Multi-Ethnic Neighbourhoods – The Meaning of Public Spaces for issues of social integration. 2011 [žiūrėta 2012-02-19]. Prieiga per internetą:
<http://books.google.lt/books?id=rKSB4s0RhS0C&pg=PA60&lpg=PA60&dq=the+functional+dimension+of+integration,+the+moral+dimension,+the+expressive+dimension&source=bl&ots=tZCZ6yWUDs&sig=IA3hlKuLoJbMkJvNzyZe oY9hXP0&hl=lt&sa=X&ei=iQZjT526KsXc8gOX08SmCA&sqi=2&ved=0CCIQ6AEwAQ#v=onepage&q=the%20functional%20dimension%20of%20integration%2C%20the%20moral%20dimension%2C%20the%20expressive%20dimension&f=false>

45. Popova, M. Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių socialinės integracijos problema socialinio darbo kontekste (magistrinis darbas), 2011
46. Radzevičienė, L., Kantauskaitė, D. Visuomenės požiūris į kitataučius: integracijos problemos ir galimybės. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 2 (18), 2008
47. Ramanauskaitė, E. Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2002
48. Rudiger A., Spencer S., Social integration of Migrants and Ethnic Minorities Policies to Combat Discrimination. 2003 [žiūrėta 2012-03-19]. Prieiga per internetą:
<http://www.oecd.org/dataoecd/15/4/15516956.pdf>
49. Sanchez, S. I. Free Movement of Third Country Nationals in the European Union? Main Features, Deficiencies and Challenges of the new Mobility Rights in the Area of Freedom, Security and Justice. *European Law Journal*. Nov2009, Vol. 15, P. 791–805
50. Scollon, R., Wong Scollon, S. Intercultural communication. A Discourse Approach. Oxford Blackwell Publishers Ltd., 2001 [žiūrėta 2012-03-10]. Prieiga per internetą:
<http://books.google.lt/books?id=HyAbmSqOPsoC&printsec=frontcover&dq=Intercultural+communication,+A+Discourse+Approach&hl=lt&sa=X&ei=GsdgT8CLDIn98gP4ouSXBw&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=Intercultural%20communication.%20A%20Discourse%20Approach&f=false>
51. Socialinių inovacijų institutas. Aukštos kvalifikacijos trečiųjų šalių piliečių priėmimo ir integracijos skatinimas Šiaurės Lietuvos regione, 2009
52. Socialinių tyrimų institutas. Trečiųjų šalių piliečių integracijos Lietuvoje tyrimas, 2009
53. Soldatova, G. Psichologinė pagalba migrantams. Maskva: Smysl, 2002
54. Sveikatos apsauga: informacinis leidinys, skirtas trečiųjų šalių piliečiams. Sud. Aputis, A. 2011
55. Švietimas: informacinis leidinys, skirtas trečiųjų šalių piliečiams. Sud. Aputis, A. 2011
56. Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras. Trečiųjų šalių piliečių integracijos įgyvendinimo vadovas, 2009
57. Tauragės verslo informacinis centras. Trečiųjų šalių piliečių integracijos į verslą poreikių ir galimybių dermė, 2009
58. Tidikis, R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003
59. Urth, H., Building a Monument for the Integration of Third-country Nationals in the European Union. *European Journal of Migration and Law*, 2005/ 7, P. 163–180
60. Valackienė, A. Marginalizacijos problemų identifikavimas kaip viena sėkmingo administravimo sąlygų. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 5, 2005

61. Valys, A., Gylytė, I. Ne ES šalių aukštos kvalifikacijos specialistų įsidarbinimo galimybės Lietuvoje, 2009
62. Žibas, K. Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių socialinių išteklių analizė. *Etniškumo studijos* 2008/1-2. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas, P. 117–145
63. Žibas, K. Trečiųjų šalių piliečių imigracijos į Lietuvą tendencijos (2004-2008). *Etniškumo studijos* 2009/2. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas, P. 17–39
64. Žibas, K., Platačiūtė, V. Lietuvos imigracijos politika ir trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidos. *Etniškumo studijos* 2009/2. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas, P. 40–53

ŠALTINIAI:

1. Europos migracijos tinklas Lietuvos nacionalinis informacijos centras. Metinė politikos ataskaita: migracija ir prieglobstis lietuvoje 2008. [žiūrėta 2012 04 14] Prieiga per internetą:
www.emn.lt/uploads/documents/emn_lt_politikos_ataskaita_2010.pdf
2. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004 04 29, Nr: IX-2206, Žin., 2004, Nr. 73-2539. [žiūrėta 2012 04 13] Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=315087
3. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Dėl Europos pabėgėlių fondo ir Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai valdymo ir kontrolės sistemos patvirtinimo Nr. A1-219 2010 06 10. [žiūrėta 2012 04 14] Prieiga per internetą:
<http://www.socmin.lt/index.php?876673372>
4. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas 2006 m. sausio 19 d. nr. x-493. [žiūrėta 2012 04 13] Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=270342&p_query=&p_tr2
5. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011. [žiūrėta 2012 04 13] Prieiga per internetą:
http://www.sac.smm.lt/images/file/e_biblioteka/Lietuvos%20Respublikos%20svietimo%20istatymas.pdf
6. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija. Dėl Lietuvos ekonominės migracijos politikos. 2007 12 28 [žiūrėta 2012 04 13] Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/>
7. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija. Dėl Lietuvos ekonominės migracijos politikos. 2007 12 28 [žiūrėta 2012 04 13] Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/>
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1317 Dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo. 2008 12 03 [žiūrėta 2012 04 14] Prieiga per internetą:
www.lrv.lt/bylos/Teises_aktai/2008/12/11884.doc
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 230 Dėl užsieniečių sveikatos draudimo tvarkos aprašo patvirtinimo. [žiūrėta 2012 04 14] Prieiga per internetą:
krivis.ca/ltembassy/documents/Sveikatos%20draudimas.doc
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 416. Nutarimas dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metų plano patvirtinimo, 2007 04 25. [žiūrėta 2012 04 13] Prieiga per internetą:
<http://www.alytus.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/EMR%20STRATEGIJA%20200720074282192.pdf>